

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Miroslava Tučková

**PRÁVNÍ POSTAVENÍ ODSOUZENÝCH
VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Jana Navrátilová, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): říjen 2013

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně za použití pramenů a literatury v ní řádně citovaných a že předkládaná diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. 10. 2013

.....

Miroslava Tučková

Obsah

Obsah	3
Seznam použitých zkratk	4
1 Úvod	5
2 Historické souvislosti	7
3 Prameny právní úpravy	11
3.1 Ústavní pořádek	11
3.2 Mezinárodní úmluvy	12
3.3 Vnitrostátní právní předpisy	14
3.4 Soft law	16
3.5 Judikatura	18
4 Právo na ochranu před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením	19
5 Právo na ochranu zdraví a na bezplatnou zdravotní péči	26
6 Právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života	33
7 Právo podílet se na správě veřejných věcí	38
8 Působení Vězeňské služby a ostatních profesí ve vězeňství	43
9 Kontrolní mechanismy se zaměřením na činnost Veřejného ochránce práv	47
10 Návrhy na zefektivnění ochrany práv a oprávněných zájmů odsouzených	51
11 Případové studie	55
12 Závěr	58
Resumé	59
Použité prameny a literatury	62
Monografie	62
Časopisecké prameny	63
Právní předpisy	64
Soft law	66
Judikatura	66
Internetové zdroje	67

Seznam použitých zkratk

CPT	Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
ČR	Česká republika
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
EVP	Evropská vězeňská pravidla
Evropská úmluva o zabránění mučení	
	Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
Listina	ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
Listina EU	Listina základních práv Evropské unie
MPOPP	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
ŘVTOS	vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
Úmluva proti mučení	
	Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZVSJS	zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ZVOP	zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů
ZVTOS	zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

1 Úvod

Právní postavení osob omezených na svobodě výkonem trestu odnětí svobody je problematikou zasahující do více právních oblastí práva veřejného i soukromého. Analýza této problematiky v celé její šíři by tak přesahovala limity diplomové práce, již při volbě tématu jsem proto považovala za nezbytné vymežit v jeho rámci některé dílčí aspekty, které budu podrobovat hlubší analýze. Vodítkem mi byly jak mé teoretické znalosti a preference, tak praktické zkušenosti, které jsem získala v rámci své dobrovolnické činnosti v Českém helsinském výboru, nevládní neziskové organizaci pro lidská práva působící v Praze od roku 1988, založené z podnětu Mezinárodní helsinské federace. Český helsinský výbor se v rámci svých obecně prospěšných projektů zabývá mimo jiné problematikou respektování lidských práv a lidské důstojnosti osob nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody. Specifické postavení této organizace vyplývá ze skutečnosti, že je výslovně zařazena mezi organizace, které jsou považovány za součást procesu získávání a prošetřování informací o porušování lidských práv odsouzených osob.¹

V rámci výkonu své praxe jsem měla možnost aktivně se zapojit do komunikace s osobami ve výkonu trestu odnětí

¹ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, § 34 odst. 1 Stížnosti a žádosti k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů může odsouzený adresovat jak státním orgánům České republiky, tak mezinárodním orgánům a organizacím, které jsou na celosvětové i evropské úrovni považovány za součást procesu získávání a prošetřování informací o porušování lidských práv. Dle odst. 2 písm. p) vyhlášky se takovou mezinárodní organizací míní Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva včetně pobočky v Praze.

svobody a právního poradenství jim poskytovaného. Tato přímá zkušenost prokázala, že mezi nejčastější problémy, jimž vězněné osoby čelí, patří nedostatečná ochrana práv vězněných osob před násilným jednáním ze strany spoluvězňů, neadekvátní lékařská péče poskytovaná vězněným osobám a nedostatečné respektování práva na udržování rodinného života vězněných osob a jejich blízkých. Z tohoto důvodu zaměřuji pozornost své diplomové práce právě na tyto segmenty základních lidských práv.

Vedle uvedených okruhů, jejichž problematičnost je v činnosti lidskoprávních organizací dlouhodobě známa, jsem svou pozornost zaměřila taktéž na otázku zajištění jednoho ze základních politických práv, a to volebního práva v jeho aktivní i pasivní složce. Ačkoli volební právo podle mého názoru nepatří k právům, jejichž realizace by pro odsouzené v denní realitě výkonu trestu odnětí svobody patřila mezi prioritní, domnívám se, že míra a způsob, jakým je zajištěno, má vypovídající hodnotu v kontextu ostatních zásad trestněprávní politiky zahrnující zejména taxativní výčet trestů a opětovné začlenění vězněných osob do společnosti. Z poznatků vnitrostátních a mezinárodních orgánů a institucí, které se věnují monitoringu práv vězněných osob, čerpám úvahy o přetrvávajících významných deficitech ochrany zaručených práv odsouzených a východiscích jejich možného zmírnění či ideálně eliminování. Účelný a humánní výkon trestu odnětí svobody je nezbytný pro uskutečňování deklarovaného cíle trestu odnětí svobody spočívajícího ve výchovném působení na pachatele trestného činu.

2 Historické souvislosti

Prvotní snahy o humanizaci a účelnost výkonu trestu odnětí svobody se datují do počátku devatenáctého století. František Josef Řezáč ve spise Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců² počíná slovy „Povznesla se mysl lidská nad příkrou spravedlnost, milosrdnost přiblížila se k spravedlnosti a učinila z věznic ústavy kajicní. V opovrženém zločinci nalezen byl člověk.“ Řezáč byl výraznou českou osobností devatenáctého století odborně se zabývajícím oborem vězeňství a uplatněním pedagogických principů v rámci jeho výkonu. Vystudoval filosofii a teologii a krátce po kněžském vysvěcení začal působit v ústavu pro slepce v Praze, poté nastoupil na místo druhého farního kooperátora ve Svatováclavské trestnici a následně byl jmenován duchovním administrátorem zemské trestnice v Praze. Myšlenky z uvedeného svazku týkající se pojetí účelu a metod vězeňství považují za stále aktuální.³ Výchozí právní úpravu představoval zákon č. 117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech

² Příloha časopisu České vězeňství 4/5 1995.

³ Kapitola II. O povinnosti ujímati se vězňů. Stát povinen jest péči míti o vězně, o tělesné potřebí jeho, ani života ani zdraví nemá mu vězení vinou jeho ubírat, sice by vězeň ač ne okamžením, předce měsíci, lety umírat musel, a tudíž zákon sám, společnost sama vraždu by schvalovala. Stavíme-liť ale věznice pod ochranu státní a církevní, nechceme aby rouškou tajnosti zastřeny byly, tak aby vlády a církve ustanovující při nich úředníky a duchovníky své, jedni o tělo, druhé zase o duši vězňův se dělíce, beze vší veřejnosti a odpovědnosti zůstaly. Kapitola III. Dobré uspořádání trestnic čili káznic ve všech stránkách jejich. Stát má zahájovati stránku občanskou, církev stránku náboženskou, oba vše pořádati a vésti dle zásad vychovatelských a obecnstvo má věděti, že vězňové vychází poslušní zákonům a mravní v životě svém.

a přestupcích, který prováděl vnitřní diferenciaci v rámci věznic ve formě disciplinárních tříd. Výkon vězeňství byl zařazen pod správu Ministerstva spravedlnosti, při kterém byl zřízen zvláštní úřad generálního inspektora pro vězeňství.

Převzetí stávajícího právního řádu po vzniku Československé republiky bylo zajištěno přijetím recepční normy.⁴ Ke sjednocení praxe zprvu sloužila vydávaná ministerská nařízení v podobě domácích řádů a služebních instrukcí, neboť neexistovala jednotná zákonná úprava výkonu trestu odnětí svobody. Obsah interních předpisů Ministerstva spravedlnosti zahrnoval konkrétní práva vězňů, ochranu těchto práv a dohled nad výkonem trestu. Značný rozvoj byl zaznamenán v oblasti zacházení s vězni zapojením složek jejich morální výchovy, vzdělávání a zaměstnávání. Současně probíhaly přípravné práce na kodifikaci trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového, které ovšem nebyly završeny konečným přijetím, přesto bylo dosaženo mezinárodních standardů v prosazování práv vězňů včetně kontrolních mechanismů. Období německé okupace se vyznačovalo naprostým despektem k základním lidským právům, rovněž byly prolomeny primární zásady trestního práva.

V důsledku společenských změn poválečného období došlo k odklonu od trendu vývoje vězeňství nastoleného první Československou republikou. Nejprve byla oblast vězeňství upravována dekrety prezidenta republiky,⁵ na základě dekretu

⁴ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého čl. 2 Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

⁵ Dekret č. 94/1945 Sb., o úpravě některých otázek organizace a služebních a platových poměrů sboru uniformované vězeňské stráže, Dekret č. 112/1945 Sb., o správě soudních věznic a trestních ústavů

č. 126/1945 Sb., o zvláštních nucených pracovních oddílech byly zřizovány tábory nucené práce. Dekretální normotvorbu postupně nahradily jednotlivé zákony. Represivní prostředky se staly mocenským nástrojem k perzekuci občanů, jednalo se o ukládání trestu odnětí svobody z důvodu třídní příslušnosti, politického smýšlení či náboženského vyznání. Součástí utvářeného systému pronásledování byl zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce. Teprve až silící mezinárodní kritika využití levné pracovní síly odsouzených přispěla v relativně krátké době k pozvolnému rušení táborů. Ze zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví vycházel Vězeňský řád zavádějící třídně politickou diferenciaci vězňů. Požadavek humánního zacházení byl zastoupen jediným ustanovením udávajícím „S vězni nesmějí příslušníci sboru zle nakládat.“ Jednalo se o proklamativní prohlášení bez právní kvalifikace špatného zacházení a zaručené právní ochrany, vězni předkládali k ochraně oprávněných nároků prosby a žádosti veliteli vězeňského ústavu, inspekčním orgánům a prokurátorovi. V souladu se zákonem č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním vykonával prokurátor dozor nad věznicemi a trestními ústavy. Od roku 1953 bylo vězeňství převedeno do působnosti Ministerstva národní bezpečnosti, posléze Ministerstva vnitra, čímž došlo k výrazné militarizaci celého systému. Zákon č. 65/1956 Sb., o prokuratuře stanovoval povinnost prokurátorů pravidelně provádět prověrky vězeňských zařízení.

Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody znamenal důležitý posun k naplňování požadavků OSN formulovaných ve Standardních minimálních pravidlech pro zacházení s vězni. Nezbytnost přijetí komplexní zákonné úpravy trestu odnětí svobody byla vyjádřena v důvodové zprávě, dle které dosavadní řešení interními předpisy ministra

vnitřně nepostihovalo společenský význam a závažnost trestu odnětí svobody. Nový zákon předně nahradil třídně politickou diferenciaci odsouzených zavedením kritéria kriminální narušenosti. Úvodní ustanovení obsahovalo sdělení o nutnosti zachování lidské důstojnosti během výkonu trestu odnětí svobody. Zákon v konkrétních oddílech upravoval výčet práv odsouzených, prostředků k ochraně práv a oprávněných zájmů a kontrolních mechanismů. Nápravně výchovnou činnost zajišťovali vychovatelé, sociální pracovníci a psychologové. Ačkoliv se jednalo o poměrně obsáhlé vymezení právního postavení odsouzených, skutečný dopad jednotlivých institutů zůstával sporným.⁶ K určitému narovnání celého systému přispělo též navrácení vězeňství pod správu Ministerstva spravedlnosti v roce 1968, nicméně pozitivní vývoj se opětovně pozastavil již v nadcházejícím období normalizace.

Při obnovení hodnot demokratického právního státu v roce 1989 se měnil také pohled na výkon trestu odnětí svobody, pozornost byla věnována především účinnému systému zacházení s vězni. Trvalé principy respektování základních lidských práv a zachovávání lidské důstojnosti utvářely teze zpracovávané Koncepcí rozvoje vězeňství z roku 1991. Původní přízpůsobení stávající právní úpravy probíhalo formou četných novelizací, teprve v roce 1999 byl přijat doposud platný a účinný zákon o výkonu trestu odnětí svobody.

⁶ NEDOROST, L. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 4.

3 Prameny právní úpravy

3.1 Ústavní pořádek

Trest odnětí svobody představuje výrazné omezení jednoho ze základních lidských práv a svobod, kterým je nedotknutelnost osobní svobody jednotlivce.⁷ Je tedy nezbytné, aby základní limity pro uplatnění zásahu do osobní svobody byly zakotveny v normách nejvyšší právní síly. Úvodním ustanovením ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) je v čl. 2 odst. 3 předepsáno, že „Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.“ Dále odst. 4 udává „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Obdobu těchto ustanovení nalézáme i v ústavním zákoně č. 2/1993 Sb., Listině základních práv a svobod (dále také jen „Listina“) v čl. 2 odst. 2 a 3.⁸ Listina v čl. 4 odst. 1 pokračuje uvedením, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod a dle odst. 2 mohou být meze základních práv a svobod za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem.

Následující ustanovení Listiny dotýkající se jednotlivých práv budou dále zohledněna v navazujících tematických kapitolách. Z obecné perspektivy však nelze opomenout čl. 39 Listiny, který určuje, že jen zákon stanoví, které jednání je

⁷ Listina základních práv a svobod čl. 8 odst. 1 Osobní svoboda je zaručena.

⁸ Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit, dále čl. 40 odst. 1 Listiny uvádějící „Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.“ Stěžejním při posuzování ochrany osobní svobody v kontextu celé řady mezinárodních úmluv je čl. 10 Ústavy, dle kterého jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. Rozhodnutím Ústavního soudu byly do rámce ústavního pořádku zahrnuty i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách.⁹

3.2 Mezinárodní úmluvy

Následně uvedené mezinárodní lidskoprávní dokumenty obsahují ustanovení týkající se rovněž problematiky výkonu trestu odnětí svobody. Na půdě Organizace spojených národů vznikl Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále také jen „MPOPP“) spolu s Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech.¹⁰ Pakty bývalá Československá socialistická republika podepsala v říjnu 1968 a k jejich ratifikaci přistoupila posléze v prosinci

⁹ Nález pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 (paralelní citace 403/2002 Sb., též N 80/26 SbNU 317) V nepřipustnosti změny podstatných náležitostí demokratického právního státu je obsažen i pokyn Ústavnímu soudu, dle kterého žádnou novelu Ústavy nelze interpretovat v tom smyslu, že by jejím důsledkem bylo omezení již dosažené procedurální úrovně ochrany základních práv a svobod.

¹⁰ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

1975. Základní právo na svobodu a osobní bezpečnost je zachyceno v čl. 9 MPOPP, přičemž funkce k naplňování smluvně upravených práv vykonává Výbor pro lidská práva, jenž se ustanovuje čl. 28 MPOPP. Jedná se především o projednávání a následné připomínkování zpráv smluvních stran o opatřeních přijatých v souvislosti s plněním MPOPP. Dalším speciálním mechanismem je přijímání a posuzování stížností ohledně porušování daných závazků, které jsou Výboru pro lidská práva předkládány smluvními státy i jednotlivci. Systém umožňující zapojení jednotlivců byl zakotven Prvním opčním protokolem závazným pro Českou republiku od června 1991. Na vládní úrovni je tato oblast koordinována zmocněncem vlády pro lidská práva a Radou vlády České republiky pro lidská práva.

Jedním ze základních dokumentů usilujících o skutečné uplatnění deklarovaných práv a svobod je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod neboli Evropská úmluva o lidských právech¹¹ (dále také jen „EÚLP“). K jejímu dojednání a uzavření došlo v roce 1950 mezi signatářskými státy mezivládní organizace, kterou je Rada Evropy. Českou a Slovenskou federativní republikou byla formálně ratifikována v březnu 1992. Katalog základních práv EÚLP je postupně rozšiřován následnými dodatkovými protokoly při zachování přesné formulace práv, jež je základem pro jejich účinnou vynutitelnost.¹² Čl. 5 EÚLP upravuje právo na svobodu a osobní bezpečnost, dále taxativně vymezuje případy jeho zákonného omezení. K zajištění plnění závazků přijatých

¹¹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

¹² HUBÁLKOVÁ, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika. Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva.* Praha: Linde Praha, a. s., 2003, s. 10.

smluvními stranami se čl. 19 EÚLP zřizuje Evropský soud pro lidská práva (dále také jen „ESLP“) sídlící ve Štrasburku. Přijímání individuálních stížností je zakotveno v čl. 34 EÚLP, přičemž následující ustanovení úmluvy již specifikuje podmínky jejich přijatelnosti.¹³ Evropský smluvní rámec v neposlední řadě doplňuje Listina základních práv Evropské unie¹⁴ (dále také jen „Listina EU“), která se z právně nezávazné politické deklaráce stala v prosinci 2009 prostřednictvím Lisabonské smlouvy součástí primárního práva Evropské unie. Právo na svobodu a osobní bezpečnost předepisuje čl. 6 Listiny EU. Výše uvedené mezinárodní dohody postihují taktéž konkrétní práva vztahující se k jednotlivým kapitolám. Z hlediska systematiky budou rovněž mezinárodní úmluvy pojednávající přímo o určitých právech vyloženy v odpovídajících úsecích.

3.3 Vnitrostátní právní předpisy

Základní zákonný rámec pro výkon trestu odnětí svobody tvoří trestní zákoník¹⁵ (dále jen „TZ“) a trestní řád¹⁶ (dále jen „TŘ“). Elementární východisko utváří vymezení účelu trestních sankcí, které není v účinném TZ explicitně vyjádřeno,¹⁷ nýbrž

¹³ EÚLP čl. 35 odst. 1 Soud může posuzovat věc až po vyčerpání všech vnitrostátních právních prostředků nápravy podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné vnitrostátní rozhodnutí.

¹⁴ Oznámení č. 2000/C 364/01.

¹⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ Derogovaný zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon § 23 odst. 1 Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

se promítá do obecných zásad trestání formulovaných pro veškeré trestní sankce i jednotlivé tresty a ochranná opatření. Mezi stěžejní účely i nadále přísluší ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění v páchání další trestné činnosti a zejména výchova k řádnému životu. Obecné zásady pro ukládání trestních sankcí jsou vymezeny v hlavě V části první TZ, přičemž § 37 odst. 2 TZ stanovuje, že „Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost.“ Tvrzení § 38 odst. 2 TZ zní „Tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější.“ Za použití principu ultima ratio lze dovodit, že trest odnětí svobody musí být ukládán jen jako nejzazší prostředek, pokud uložení jiného trestu není dostačující. Samotné ukládání a výkon trestu odnětí svobody postihují ustanovení § 54 až 59 TZ zahrnující definování výjimečného trestu, výměru trestu odnětí svobody včetně jejího mimořádného snížení či zvýšení, taktéž zařazení a přeražení odsouzeného v rámci systému diferenciací jednotlivých typů věznic.

Obecnou procesní úpravu trestu odnětí svobody obsahuje § 320 až 334 TŘ s úvodním odkazem¹⁸ na zákon o výkonu trestu odnětí svobody¹⁹ (dále také jen „ZVTOS“), který konkretizuje jednotlivá práva a povinnosti odsouzených, zacházení s odsouzenými, odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených a propuštění z výkonu trestu. Elementární bázi pro výkon trestu odnětí svobody

¹⁸ TŘ § 320 odst. 1 Způsob výkonu trestu odnětí svobody upravuje zákon o výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

představují hlavní zásady, které je třeba neustále mít na zřeteli.²⁰ ZVTOS je blíže doplněn vyhláškou č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále také jen „ŘVTOS“), jež je zásadním obecně závazným podzákonným předpisem. Podrobnější úprava dílčích otázek je řešena četnými interními předpisy, především se jedná o nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky a vnitřní řády věznic.²¹ Další relevantní právní předpisy budou citovány vždy v souvztažném oddíle.

3.4 Soft law

V režii mezinárodních organizací byly vytvořeny další podstatné dokumenty upravující omezení osobní svobody ve věznicích, které vykazují klíčový význam pro tvorbu, aplikaci a interpretaci vnitrostátních právních předpisů, přestože mají povahu toliko doporučení. První mezinárodní kongres projednávající otázky vězeňství se konal v roce 1872 v Londýně, přičemž důležitým výstupem navazující řady kongresů se stala mezinárodní organizace International Penal and Penitentiary Commission. V roce 1929 byla komisí sepsána

²⁰ ZVTOS § 2 odst. 1 a 2 Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.

²¹ ZVTOS § 14 Pro každou věznici stanoví její ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby vnitřní řád věznice, kterým se stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznici.

minimální pravidla pro zacházení s vězni, jež Společnost národů schválila v roce 1934.²² Vývojová řada pokračovala rozpracováním daných tezí ve Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, která byla přijata na půdě OSN v roce 1955. Jednalo se především o nastolení všeobecného postulátu dodržování lidských práv v oblasti vězeňství a jeho rozvíjení ve specifických podmínkách jednotlivých zemí.

Evropské pojetí těchto standardů představují Evropská vězeňská pravidla (dále také jen „EVP“), která byla poprvé vyhlášena v roce 1973 a následně zrevidována v roce 1987. Taktéž současná podoba EVP z roku 2006 ve formě přílohy k Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů Rady Evropy předvídá nezbytnost pravidelné aktualizace. Mezi základní principy EVP náleží zacházení s osobami zbavenými svobody s respektem k jejich lidským právům, zajištění výkonu trestu umožňujícího osobám zbaveným svobody jejich opětovné začlenění do svobodné společnosti a mimo jiné i pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly probíhající ve věznicích. Koncepce rozvoje českého vězeňství z roku 1991 a 2005 při označení primárního východiska výslovně odkazují na výše uvedené Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy. K naplňování jednotlivých evropských požadavků v prostředí českého vězeňství dochází postupnou korekcí platné právní úpravy v oblasti výkonu trestu odnětí svobody, což odráží i poslední vládní návrh zákona,²³ jehož cílem je zjednodušení

²² MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 24.

²³ Vládní návrh zákona ze dne 31. července 2013, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Dostupný na <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=KORN8W9HJVM7>.

systemu vnější diferenciacie věznic. Důvodová zpráva vládního návrhu zákona shledává rozpor současné právní úpravy s doporučením EVP v porušení výslovné potřeby věznění v bezpečnostních podmínkách odpovídajících aktuálnímu stupni rizika. Kompendium úmluv, doporučení a usnesení Rady Evropy týkajících se penitenciární oblasti aktuálně zveřejňuje Vězeňská služba ČR.²⁴

3.5 Judikatura

Rozhodovací činnost soudů se na interpretaci a aplikaci právních norem podílí podstatnou měrou. V oblasti výkonu trestu odnětí svobody však vnitrostátní soudy rozhodují spíše sporadicky, neboť většina návrhů ze strany odsouzených je odmítána pro zjevnou neopodstatněnost, čerpat lze tedy především z evropské judikatury. Evropský soud pro lidská práva ve vydávaných rozsudcích nejčastěji vyslovuje porušení článku EÚLP upravujícího zákaz mučení, právo na respektování rodinného a soukromého života a také svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

²⁴ <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/kompendium/>.

4 Právo na ochranu před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením

V předchozí kapitole bylo deklarováno, že jednotlivá ustanovení Listiny základních práv a svobod vztahující se ke konkrétním oblastem právního postavení odsouzených budou citována vždy v odpovídajícím segmentu. V čl. 7 odst. 2 Listina uvádí „Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“ Další relevantní ustanovení nese čl. 10 odst. 1 Listiny udávající „Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“ Ochranu před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením obsahují taktéž mezinárodní úmluvy, kterými jsou Mezinárodní pakt o občanských a politických právech,²⁵ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod²⁶ a Listina základních práv Evropské unie.²⁷

Nezastupitelnou úlohu v této oblasti hrají Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání²⁸ (dále jen „Úmluva proti mučení“) a Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či

²⁵ Čl. 7 Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům. Čl. 10 odst. 1 Se všemi osobami zbavenými osobní svobody se jedná lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti.

²⁶ Čl. 3 Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

²⁷ Čl. 1 Lidská důstojnost je nedotknutelná. Musí být respektována a chráněna. Čl. 3 odst. 1 Každý má právo na to, aby byla respektována jeho fyzická a duševní nedotknutelnost. Čl. 4 Nikdo nesmí být mučen ani podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

²⁸ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb.

ponižujícím zacházení nebo trestání²⁹ (dále jen „Evropská úmluva o zabránění mučení“). Prvá z úmluv je významným dokumentem OSN odsouhlaseným Valným shromážděním v New Yorku v prosinci 1984 a pro Českou republiku závazným od července 1988. Úvodním čl. 1 Úmluvy proti mučení je poměrně podrobně definován pojem mučení. Ze čl. 11 Úmluvy proti mučení vyplývá pro smluvní strany úkol systematicky zkoumat pravidla, instrukce, metody a praxi výslechu, jakož i podmínky zacházení s osobami podrobenými jakékoli formě zadržení na kterémkoli území pod jeho jurisdikcí, aby bylo zabráněno jakýmkoli případům mučení. Úmluva proti mučení disponuje vlastním kontrolním mechanismem, jehož inspekčním orgánem je Výbor proti mučení, který hodnotí úroveň dosažení smluvních závazků na základě pravidelných zpráv předkládaných smluvními státy, taktéž z podkladů mezinárodních a nevládních organizací a vydává závěrečná doporučení. Dále provádí šetření ve smluvním státě na základě oznámení jiného smluvního státu nebo jednotlivce. Opčním protokolem k Úmluvě proti mučení přijatým v prosinci 2002 a pro Českou republiku platným od srpna 2006 se zakládá Podvýbor pro prevenci mučení, jehož úkolem je kontrolovat zařízení, kde se nacházejí osoby zbavené osobní svobody. Závazek pro smluvní státy spočívá ve zřízení nezávislých vnitrostátních preventivních mechanismů, jejichž činností je monitorování zacházení s lidmi omezenými na osobní svobodě a zpracovávání doporučení vládním orgánům za účelem posílení ochrany těchto osob před mučením nebo špatným zacházením.

Evropská úmluva o zabránění mučení byla schválena Radou Evropy ve Štrasburku v listopadu 1987 a pro Českou

²⁹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb.

republiku vstoupila v platnost v lednu 1996. Výkladová zpráva Evropské úmluvy o zabránění mučení zahrnuje důvod pro její vypracování, v odst. 12 se uvádí „Mučení a nelidské nebo ponižující zacházení nebo trestání je zakázáno v národním právu a několika mezinárodními dokumenty. Zkušenosti však ukazují, že zde existuje potřeba širších a účinnějších mezinárodních opatření, zejména na posilování ochrany osob zbavených svobody.“ Čl. 1 Evropské úmluvy proti mučení zakotvuje ustavení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „CPT“), který prostřednictvím návštěv konkrétních zařízení zjišťuje, jak je zacházeno s osobami zbavenými svobody s cílem posílit v případě nezbytnosti ochranu těchto osob před mučením a před nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Standardy CPT shrnující podstatné části obecných zpráv vzešlých z těchto návštěv se vyjadřují k problematice výkonu trestu, přičemž zohledňují veškeré aspekty, které se vztahují k podmínkám zadržování ve věznicích. Lze zmínit především přetrvávající problémy s přeplněností zařízení, fenoménem násilí mezi vězni, neuspokojivými hygienickými podmínkami, nedostačující podporou kontaktů s vnějším světem a taktéž nedostatečnými režimovými aktivitami. Samostatným úsekem zájmu CPT jsou zdravotnické služby poskytované ve věznicích, neboť neuspokojivá úroveň zdravotní péče může vést k situacím, které lze charakterizovat jako nelidské a ponižující zacházení. O této problematice bude blíže pojednáno v následující tematické kapitole.

CPT je na základě Evropské úmluvy o zabránění mučení oprávněn zejména vstupovat do míst, kde se nacházejí osoby zbavené svobody, včetně práva pohybovat se v těchto místech bez omezení, získat veškeré informace nezbytné pro uskutečnění jeho úkolu a rozmlouvat bez přítomnosti jiné

osoby s osobami zbavenými svobody. Každá návštěva CPT je završena oficiální zprávou uvádějící nejzávažnější zjištění a doporučení k nápravě. Povinností smluvní strany je vypracovat k této zprávě vyjádření v určeném termínu. Doposud byly CPT uskutečněny čtyři pravidelné a dvě ad hoc návštěvy v České republice. Poslední pravidelná návštěva proběhla v termínu od 7. do 16. září 2010. Zprávu CPT z roku 2010 ČR obdržela v dubnu 2011. Na webových stránkách Úřadu vlády³⁰ je deklarováno, že zpráva bude zveřejněna spolu s odpovědí vlády v průběhu října 2011. Přes tuto proklamaci nebyly oba dokumenty k dispozici ani v září 2013, přičemž podle prohlášení zmocněnkyně vlády ČR pro lidská práva nebyla zpráva z poslední návštěvy zpřístupněna z důvodu neúplnosti vyjádření vlády ke zprávě CPT.

Nejaktuálnější pravidelná návštěva, ze které je možné čerpat, pochází z období od 27. března do 7. dubna 2006. Návštěvy CPT probíhaly ve věznici v Liberci, Ostravě, věznicích Mírov a Valdice. V případě valdické věznice delegace zdokumentovala případy několika vězňů, kteří byli fyzicky a sexuálně zneužíváni ostatními vězni. Zranitelní vězni, kteří se podle závěrů CPT během svého pobytu zjevně stali cílem fyzického zneužívání a znásilnění, byli následně Vězeňskou službou vedeni jakožto problémoví. Uvedené závěry byly doloženy prostudováním záznamů a rozhovory s vězni. Zpráva CPT dále uvedla konkrétní případ vězně, u něhož delegace na základě veškerých zjištění včetně lékařského vyšetření dospěla k názoru, že byl opakovaně znásilňován a fyzicky zneužíván. K těmto závěrům se připojil taktéž hlavní vězeňský lékař.

³⁰ <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/evropska-umluva-o-zabraneni-muceni-a-nelidskemu-nebo-ponizujicimu-zachazeni-nebo-trestani-17701/>.

Později bylo shledáno, že problém sexuálního zneužívání je příslušnými orgány bagatelizován, neboť neexistence takového jednání byla odvozována z absence stížností, které by na něj poukazovaly. CPT doporučil přijmout opatření k odstranění násilí mezi vězni včetně proškolení a zvyšování kvalifikace dozorců a dalšího specializovaného personálu. Hlavním partnerem pro tuto mezinárodní instituci za Českou republiku je Výbor Rady vlády pro lidská práva proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání, jehož jedna z činností spočívá v podílení se na vypracovávání zpráv pro kontrolní mechanismy dle mezinárodních smluv.

Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou zpracoval CPT po návštěvě v roce 2006, obsahuje taktéž prohlášení k výše uvedenému násilí mezi vězni. Ke konkrétnímu případu vězně, u nějž delegace dospěla k názoru, že byl během svého pobytu ve valdické věznici opakovaně znásilňován a fyzicky zneužíván, je uvedeno, že následným lékařským vyšetřením nebyly na těle vězně zjištěny stopy, které by mohly být způsobeny sexuálním zneužíváním. Zjevně rozporným se podle mého názoru jeví tvrzení, které popírá, že informace o těchto zraněních a názoru o fyzickém zneužívání byla potvrzena hlavním vězeňským lékařem. V argumentaci vlády ČR je předložena teze, že hlavní lékař pouze uvedl, že pacient sdělil, že byl zneužíván. Vězeň byl podle vyjádření vlády ČR následně vyslechnut a udané skutečnosti byly prověřeny jakožto zmatečné, nepřesné a prokazatelně nepravdivé. Ve zprávě o provedeném šetření bylo shrnuto, že se nejednalo o podezření ze spáchání trestného činu. Ve vyjádření české strany je dále doplněno, že v rámci předcházení a odhalování násilí mezi vězni nedochází k ubytování odsouzeného vytipovaného jako možného pachatele násilí s odsouzeným vytipovaným jako možný objekt

násilí. Veškerá ujištění formulovaná ve vyjádření vlády ČR jsou v příkrém rozporu s přímými poznatky delegace CPT uvedenými ve zprávě z provedeného šetření. Reakcí na neuspokojivou odpověď české strany byla následná mimořádná návštěva CPT v roce 2008. Opětovně byly nashromážděny podklady prokazující špatné zacházení. Navzdory proklamacím nebyla přijata žádná opatření zabráňující fyzickému zneužívání zranitelných vězňů, neboť vydané nařízení č. 82/2006³¹ nebylo účinně uplatňováno. Výrazné doporučení vyznívající ze zprávy CPT se týkalo přijetí trvale seznatelné definice nelidského a ponižujícího zacházení, které spočívá v úmyslném či nedbalostním umístění zranitelného vězně do cely s potencionálním rizikem fyzického včetně sexuálního zneužití.

ŘVTOS se ochraně odsouzených proti neoprávněnému násilí a ponižování lidské důstojnosti věnuje v § 35, především ukládá povinnost zaměstnanci Vězeňské služby neprodleně učinit opatření nezbytná k zamezení takového jednání a současně oznámit tuto skutečnost řediteli věznice, který je povinen důsledně a neodkladně prošetřit každé hlášení. S formulací nelidského a ponižujícího zacházení ze zprávy CPT koresponduje další povinnost adresovaná řediteli věznice.³² Podklady pro uskutečnění principu zacházení s osobami

³¹ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 82/2006 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými.

³² ŘVTOS § 35 odst. 5 Ředitel věznice je povinen dbát, aby odsouzení, kteří vzhledem k psychickým vlastnostem, věku, zdravotnímu a tělesnému stavu mohou být oběťmi násilí a ponižování lidské důstojnosti, byli ubytováni odděleně od odsouzených s agresivními sklony; přitom využívá zejména poznatky lékaře, psychologa, sociologa, speciálního pedagoga a vychovatelů.

zbavenými svobody s respektem k lidským právům nalezneme v části páté EVP zahrnující úpravu bezpečnosti, osobních prohlídek a kontrol, disciplinárního trestání, použití síly a omezovacích prostředků, taktéž podávání žádostí a stížností. Lze zmínit pravidlo 52.2, kterým se zavádějí postupy pro zajištění osobní bezpečnosti a snižuje riziko násilí, dále 54.4 udávající „Prohlížené osoby nesmějí být v průběhu prohlídek ponižovány.“ Pravidlo 60.3 zakazuje kolektivní a tělesné tresty, potrestání umístěním v neosvětlené cele a všechny další formy nehumánních nebo ponižujících trestů.

Evropský soud pro lidská práva častokrát shledává porušení čl. 3 EÚLP, jež zakotvuje jednu z nejzákladnějších hodnot demokratické společnosti, neboť zakazuje mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání. Příkladem se jedná o rozsudek ve věci Rzakhanov proti Ázerbájdžánu ze dne 4. července 2013. Doživotně odsouzený vězeň si stěžoval na porušování všeobecných podmínek držení ve věznici, jež stanovují standardy CPT, především namítal nedostatečnou velikost a větrání cel, velikost okna neumožňující přístup denního světla, délku trvání venkovního pohybu, špatnou kvalitu potravin, též opakované nezákonné a neodůvodněné umístění do izolace. Vyjádřením vlády byla veškerá předložená tvrzení označena za nepodložená. Úvodem zhodnocení soud zopakoval, že posuzování minimální úrovně závažnosti špatného zacházení záleží na okolnostech daného případu, přičemž zdůraznil, že dlouhotrvající izolace vede ke zvyšování rizika škodlivých účinků na duševní zdraví vězněné osoby. V konkrétním případě nebyly prokázány věcné důvody pro držení v izolaci nadto bez adekvátní procesní ochrany. Shrnutím veškerých poznatků soud dospěl k závěru konstatujícím porušení čl. 3 EÚLP.

5 Právo na ochranu zdraví a na bezplatnou zdravotní péči

V souladu s čl. 31 Listiny základních práv a svobod má každý právo na ochranu zdraví, přičemž občané mají na základě veřejného pojištění právo též na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon. Na základě čl. 41 odst. 1 Listiny se lze práva na zdravotní péči domáhat toliko v mezích zákona, který toto právo upravuje. Nejedná se tedy o ústavněprávně založené právo jednotlivce, jež by bylo přímo vymahatelné bez svého bližšího zákonného provedení. Vnitrostátní zákonná úprava přitom musí vycházet ze zásad plynoucích jak z dalších ústavních, tak i z mezinárodních norem a nesmí v jakémkoliv ohledu zpochybnit právo každého na ochranu zdraví.³³

Mezinárodní lidskoprávní úmluvy garantují jednotlivci právo na ochranu zdraví a na zdravotní péči jakožto základní lidské právo. Ustanovení čl. 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech deklaruje závazek smluvních stran uznávat právo každého na docílení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví a zavazuje smluvní strany, aby vytvořily podmínky zajišťující všem lékařskou pomoc a péči v případě nemoci. Členskými státy Rady Evropy byla v roce 1997 přijata Úmluva o lidských právech a biomedicině,³⁴ která byla Českou republikou ratifikována v roce 2001. Smluvní strany této úmluvy se čl. 3 zavazují k přijetí takových opatření, aby se zohledněním

³³ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. Ústavní právo České republiky. Část 2.* Praha: Linde Praha, a. s., 2004, s. 209.

³⁴ Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (Úmluva o lidských právech a biomedicině) publikovaná pod č. 96/2001 Sb.m.s.

zdravotních potřeb na straně jedné a dostupných zdrojů na straně druhé v rámci své jurisdikce zajistily rovnou dosažitelnost zdravotní péče patřičné kvality.³⁵ Listina základních práv Evropské unie svým čl. 35 zaručuje právo každého na přístup k preventivní zdravotní péči a na obdržení lékařské péče za podmínek stanovených vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi, přičemž při vymezování a provádění všech politik a činností Evropské unie má být zajištěn vysoký stupeň ochrany lidského zdraví.

Výkon trestu odnětí svobody bez adekvátní zdravotní péče může ve vyhraněných případech představovat porušení zákazu mučení, nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestání. Oblast poskytování zdravotnických služeb ve věznicích tvořící mandát CPT na základě Evropské úmluvy o zabránění mučení byla ponechána ke zpracování v předmětném úseku. Během monitorovacích návštěv se CPT v otázce zdravotní péče o vězněné osoby zaměřuje především na problematiku jejich přístupu k lékaři, rovnocennosti péče, souhlasu pacienta, zachovávání důvěrnosti a preventivní zdravotní péče. Nárok na stejnou úroveň zdravotní péče, jaká je poskytována ostatním občanům, je neodmyslitelnou součástí základních práv jednotlivce. Přístup k lékaři během pobytu ve věznici má být zajištěn bez zbytečného odkladu po sdělení žádosti. Zdravotnickou službou ve věznici mají být obstarávány standardní ambulantní konzultace a ošetření v akutních případech za podpory plně vybavené nemocniční služby ve vězeňské nebo v běžné nemocnici. Vzhledem ke

³⁵ Podle Vysvětlující zprávy k Úmluvě o lidských právech a biomedicíně jsou státy povinny zajistit každému bez přítomnosti neoprávněné diskriminace kvalitní zdravotní péči, pokud jim to dovolí prostředky, které mají k dispozici.

zvýšenému výskytu duševních onemocnění mezi odsouzenými má být psychiatrická péče součástí zdravotnické služby každého vězeňského zařízení. Důsledně má být uplatňován svobodný a informovaný souhlas pacienta s lékařskými výkony spolu se zachováváním lékařského tajemství. Působnost zdravotnických služeb má zahrnovat i úkoly v oblasti preventivního a sociálního lékařství.³⁶

Samotný fakt, že pachatel trestného činu trpí poruchou zdraví, nevylučuje uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody v trestním řízení a jeho následné vykonání.³⁷ Povinností státu ovšem je zajistit odsouzenému ve výkonu trestu odnětí svobody náležitou lékařskou péči.³⁸ Pátevní zákonnou normou upravující právo na ochranu zdraví a přístup ke zdravotní péči je zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů,³⁹ jenž právně upravuje mimo jiné zdravotní služby

³⁶ Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT): Standardy CPT - Podstatné části obecných zpráv CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2004 - Výňatek ze třetí souhrnné zprávy [CPT/Inf (93) 12].

³⁷ Případy, kdy je zdravotní stav odsouzeného důvodem pro odklad, přerušování či upuštění od výkonu zbytku trestu odnětí svobody, jsou pro účely rozboru této práce ponechány stranou.

³⁸ Usnesení Ústavního soudu III. ÚS 290/07 ze dne 4. 4. 2007 Ústavní soud explicitně uzavřel, že sama skutečnost, že je pachatel invalidní či trpí poruchou zdraví, uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody nevylučuje. Pokud jde o zdravotní stav odsouzeného, je povinností státu, plynoucí z ústavních předpisů i příslušných mezinárodních úmluv, zajistit odsouzenému během výkonu trestu odnětí svobody náležitou lékařskou péči.

³⁹ Zákon o zdravotních službách s účinností ke dni 1. 4. 2012 zrušil zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

a jejich poskytování, druhy a formy zdravotní péče, též práva a povinnosti pacientů. Zákon o zdravotních službách doplňují zákony č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách a č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Aplikace těchto zákonů na případy osob ve výkonu trestu odnětí svobody je modifikována úpravou zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Zdravotní péčí, jež je imanentní součástí zdravotních služeb, se v souladu s § 2 odst. 4 zákona o zdravotních službách mimo jiné rozumí soubor činností a opatření prováděných u fyzických osob za účelem předcházení, odhalení a odstranění nemoci, vady nebo zdravotního stavu, udržení, obnovení nebo zlepšení zdravotního a funkčního stavu, posuzování zdravotního stavu a preventivní, diagnostické, léčebné, léčebně rehabilitační, ošetrovatelské nebo jiné zdravotní výkony prováděné zdravotnickými pracovníky za stanoveným účelem. Ustanovení § 3 odst. 1 zákona o zdravotních službách nazývá pacientem fyzickou osobu, která je příjemcem zdravotních služeb, tuto právní pozici nepozbývá ani osoba nacházející se výkonu trestu odnětí svobody. Práva vypočtená § 28 zákona o zdravotních službách plně dopadají i na pacienty zbavené svobody, nestanoví-li zákon o zdravotních službách nebo ostatní právní předpisy jinak. I osobám ve výkonu trestu odnětí svobody je zachováno právo na poskytování zdravotních služeb na náležité odborné úrovni a pouze se svobodným a informovaným souhlasem pacienta. Výslovně se na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody nevztahuje právo na vyžádání si konzultační služby od jiného poskytovatele a na přítomnost

osoby blízké nebo osoby určené pacientem při poskytování zdravotních služeb, dále § 29 odst. 2 písm. e) zákona o zdravotních službách jednoznačně vylučuje možnost volby poskytovatele a zdravotnického zařízení. Povinnost Vězeňské služby ČR ustanovit tlumočnicka pro pacienta se smyslovým postižením nebo s těžkými komunikačními problémy je dána § 30 odst. 1 zákona o zdravotních službách, naproti tomu je v odst. 3 vyřazeno právo na doprovod a přítomnost vodícího nebo asistenčního psa. Podle zákona o specifických zdravotních službách nelze ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby ČR provádět chirurgické výkony týkající se sterilizace, kastrace, změny pohlaví a psychochirurgické výkony.⁴⁰ Ověřovat nezavedené metody na osobách ve výkonu trestu odnětí svobody připouští § 33 odst. 6 zákona o specifických zdravotních službách pouze za předpokladu, že se jedná o jedinou možnou alternativu léčby u jinak neléčitelného onemocnění. Zdravotně pojištěny jsou podle § 2 zákona o veřejném zdravotním pojištění osoby, které mají na území České republiky trvalý pobyt. Stát je dle § 7 zákona o veřejném zdravotním pojištění plátcem pojistného za osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, které se současně stávají plátcem pojistného při příjmech ze zaměstnání. Práva pojištěnce upravená v § 11 odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění přináležejí i pojištěncům ve výkonu trestu odnětí svobody kromě již zmiňovaného práva na výběr poskytovatele zdravotních služeb.

⁴⁰ Zákon o specifických zdravotních službách § 24 odst. 3 Psychochirurgické výkony k odstranění nebo zmírnění příznaků duševních nemocí lze pacientovi ve výkonu trestu odnětí svobody provést pouze ve zvlášť odůvodněných případech, a to na základě jeho písemného souhlasu, kladného stanoviska odborné komise a souhlasu soudu.

Na základě § 5 odst. 2 ZVTOS se trest na nezbytně nutnou dobu vykonává mimo objekty spravované Vězeňskou službou, vyžaduje-li zdravotní stav odsouzeného poskytnutí zdravotních služeb, které nelze zajistit ve zdravotnickém zařízení Vězeňské služby. Sociálními podmínkami odsouzených a poskytováním zdravotní péče se zabývá § 16 ZVTOS zahrnující požadavek na udržení zdraví, kterému musí odpovídat pravidelná strava a odívání odsouzených. Pro osoby s těžkým zdravotním postižením musí být vytvořeny přiměřené podmínky umožňující důstojný výkon trestu. Bez odkladu jsou věznicí vyrozuměny taxativně uvedené osoby, pokud je odsouzený závažně nemocen nebo utrpí úraz vyžadující hospitalizaci. Omezení a zbavení některých práv a svobod zachycené v § 27 ZVTOS opětovně vylučuje právo svobodné volby poskytovatele zdravotních služeb a zdravotnického zařízení. Podle § 28 ZVTOS je odsouzený povinen podrobit se zákonem stanoveným lékařským prohlídkám a dalším opatřením, také uhradit náklady nad rámec zdravotních služeb hrazených z veřejného zdravotního pojištění nebo ze státního rozpočtu nad rámec mezinárodních dohod, kterými je Česká republika vázána, dále je odsouzeným zakázáno předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví. Při úmyslně způsobené újmě na zdraví či předstírané poruše zdraví je odsouzený v souladu s § 36 ZVTOS povinen nahradit i další vynaložené náklady. Úprava péče o zdraví je rozvinuta v § 23 ZVTOS. Při provádění lékařských prohlídek je vyloučen doslech a bez lékařského rozhodnutí i dohled zaměstnanců Vězeňské služby. V případě potřeby musí být přivolán lékař zdravotnické záchranné služby, jehož pokyny jsou pro orgány Vězeňské služby závazné. Pokud odsouzený odmítá stravu, je nezbytný soustavný lékařský dohled. V rámci vnitřních předpisů je poskytování zdravotní péče

odsouzeným obsaženo v nařízeních ministra spravedlnosti a generálního ředitele Vězeňské služby České republiky.

Kromě právně závazných mezinárodních dokumentů existuje celá řada nezávazných doporučení a směrnic přijatých nadnárodními institucemi, které byly dle důvodové zprávy zohledněny při tvorbě zákona o výkonu trestu odnětí svobody, tudíž by k nim mělo být přihlíženo i při jeho praktické aplikaci.⁴¹ Předpisy přijaté na úrovni OSN a Rady Evropy či dokumenty Světové zdravotnické organizace (dále jen „WHO“) a Světové lékařské asociace představují standardy poskytované péče. Základním východiskem vydaných písemností je požadavek rovnocenné zdravotní péče. Z hlediska práva na zdraví je nutno na každého odsouzeného ve výkonu trestu odnětí nahlížet především jako na pacienta, který má nárok na stejný přístup ke zdravotní péči bez jakékoliv diskriminace z důvodu svého legálního statusu. Směrnice WHO vyžaduje srovnatelnou zdravotní péči pro odsouzené bez ohledu na omezené finanční prostředky, kterými správa věznic disponuje. Oproti tomu Evropský soud pro lidská práva opakovaně dovedl, že ačkoli stát přebírá odpovědnost za ochranu zdraví vězňů, není povinen zajistit zdravotní péči na úrovni nejlepších zdravotnických zařízení v zemi, přičemž uznal za relevantní skutečnost, že zdravotnická zařízení ve věznicích trpí v zásadě větším nedostatkem zdrojů, který se v kvalitě a množství poskytované zdravotní péče nezbytně promítá.

⁴¹ Mezi nejvýznamnější patří Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni formulované OSN, od nich Radou Evropy odvozená Evropská vězeňská pravidla a směrnice Světové zdravotnické organizace Health in prisons - A WHO guide to the essentials in prison health.

6 Právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života

Listina základních práv a svobod v čl. 10 odst. 2 zaručuje každému bezprostředně vymahatelné právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Formulace čl. 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech zní „Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.“ Právo na respektování soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence uznává čl. 8 odst. 1 Evropské úmluvy o lidských právech.⁴² Obdobně čl. 7 Listiny základních práv Evropské unie uvádí „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a komunikace.“ Veškerá hlediska týkající se podmínek zadržování ve věznici jsou součástí mandátu CPT na základě Evropské úmluvy o zabránění mučení. Za podstatné CPT označuje udržování přiměřených kontaktů vězňů s vnějším světem, přičemž východisko nachází v podpoře kontaktů především s rodinou a blízkými přáteli s přípuštěním omezení na základě bezpečnostních rizik význačné povahy nebo nedostatečných zdrojů. Pro rodiny žijící vzdáleně od věznice

⁴² EÚLP čl. 8 odst. 2 Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

požaduje CPT přizpůsobení pravidel pro návštěvy a telefonní hovory způsobem umožňujícím nashromáždění vyhrazené návštěvní doby nebo častější telefonický kontakt.⁴³

Prvotním aspektem práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života je samotné umístování vězňených osob, kterého se dotýká § 9 ZVTOS.⁴⁴ Podrobnější úpravu skýtá ŘVTOS v hlavě druhé zahrnující přijímání, umístování, přemístování a propouštění odsouzených. Prvořadými faktory pro rozhodování o umístování odsouzených dle § 7 ŘVTOS jsou zejména druhy programů zacházení realizované v jednotlivých věznicích s přihlédnutím k blízkosti místa pobytu rodinných příslušníků. Požadavek umístění co nejbliže místu pobytu rodiny odsouzeného je v praxi limitován řadou činitelů, kterými jsou zvláště nerovnoměrné rozmístění věznic na území ČR, profilování konkrétních věznic, nastavení programů zacházení a kapacitní vytíženost. Bezodkladné sdělení rozhodnutí o umístění odsouzeného do konkrétní věznice je nezbytné pro informování blízkých osob. Během výkonu trestu může být odsouzený přechodně či trvale přemístěn do jiné věznice stejného typu. Na přechodnou dobu se odsouzený

⁴³ Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT): Standardy CPT - Podstatné části obecných zpráv CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2004 - Výňatek z druhé obecné zprávy [CPT/Inf (92) 3].

⁴⁴ ZVTOS § 9 odst. 2 a 3 Odsouzený nastupuje výkon trestu ve věznici, kterou soud ve výzvě k nástupu trestu určil. Z důležitých důvodů může odsouzeného k nástupu výkonu trestu přijmout i jiná věznice. Další umístování odsouzených do jednotlivých věznic v souladu s rozhodnutím soudu o zařazení do určitého typu věznice provádí generální ředitelství Vězeňské služby ve spolupráci s ředitelem věznice, ve které odsouzený nastoupil k výkonu trestu.

přemístí z důvodů taxativně uvedených v § 9 ŘVTOS. Na dobu nikoliv přechodnou je možné odsouzeného přemístit v souladu s § 10 ŘVTOS rozhodnutím generálního ředitelství Vězeňské služby ČR z důvodů hodných zvláštního zřetele, po vzájemné dohodě ředitelů věznic stejného základního typu nebo na základě kladného rozhodnutí o žádosti odsouzeného či jemu blízkých osob. Povinnost správy věznice informovat osoby blízké o přemístění odsouzeného na dobu přesahující sedm dní vyplývá z § 11 ŘVTOS. Postup vyřízení žádostí o přemístění je upraven v rámci vnitřních pravidel věznic. V případě nesouhlasného stanoviska musí být odsouzený prokazatelně seznámen s důvody zamítnutí žádosti.

Udržování přirozených sociálních vazeb vězněných osob s vnějším světem je nezbytné pro opětovné začlenění do společnosti po propuštění z výkonu trestu. Během výkonu trestu pomáhá působit proti negativním důsledkům prisonizace, ke snížení rizika konfliktů ve věznicích a k ochraně vlastních práv odsouzených. Právní předpisy předvídají několikero variant kontaktu odsouzených s vnějším světem, kterými jsou především korespondence, užívání telefonu, návštěvy, přijetí balíčku či peněžních zásilek a přerušování výkonu trestu. Přijímání a odesílání písemných sdělení se řídí § 17 ZVTOS⁴⁵ a § 24 ŘVTOS. Kontrolu korespondence provádí Vězeňská služba, přičemž orgánu činnému v trestním řízení předá písemnosti, jejichž obsah zakládá podezření z přípravy či páchaní trestného činu. Nepřípustná je kontrola korespondence mezi odsouzeným a zastupujícím advokátem, státními orgány či mezinárodními

⁴⁵ ZVTOS § 17 odst. 1 Odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení (dále jen „korespondence“) bez omezení, pokud zákon nestanoví jinak.

lidskoprávními organizacemi. Odesílání i předávání korespondence musí probíhat neprodleně. Dalším prvkem kontaktu s osobou blízkou je dle § 18 ZVTOS a § 25 ŘVTOS použití telefonu v odůvodněných případech. Vězeňská služba kontroluje obsah telefonátů formou odposlechu. Odsouzený má právo v souladu s § 19 ZVTOS přijímat návštěvy blízkých osob. Vyhrazená doba třech hodin v rozmezí jednoho kalendářního měsíce může být prostřednictvím kázeňské odměny mimořádně navýšena na pět hodin. Počet osob v rámci návštěvy je standardně omezen na čtyři včetně nezletilých dětí. Návštěva může probíhat bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby na základě povolení ředitele věznice. V souvislosti s návštěvou může být odsouzenému udělena odměna spočívající v opuštění věznice až na dvacet čtyři hodin. Předčasně ukončit návštěvu je možné z důvodu porušení pořádku, kázně nebo bezpečnosti. Podrobná organizace návštěv je upravena § 26 až 28 ŘVTOS. Na přijetí balíčku v dikci § 24 ZVTOS má odsouzený právo dvakrát ročně s výjimkou balíčků obsahujících oděvy a potřeby k realizaci programu zacházení. Po provedené kontrole se vězni nepředají věci nedovolené a v rozporu s účelem výkonu trestu. Postup vydání balíčku je stanoven § 32 a 33 ŘVTOS. Příjem peněz a nakládání s nimi určuje § 25 ZVTOS. Uváděnou součástí kontaktu odsouzeného s vnějším světem je taktéž přerušování výkonu trestu.⁴⁶

⁴⁶ ZVTOS § 56 odst. 1 a 2 V případě úspěšného plnění programu zacházení a dosahování účelu výkonu trestu může ředitel věznice formou odměny přerušit výkon trestu odsouzenému až na 20 dnů během kalendářního roku. Doba přerušování se počítá do výkonu trestu. Pro naléhavé rodinné důvody může ředitel věznice přerušit odsouzenému výkon trestu až na 10 dnů během kalendářního roku.

Doporučení na mezinárodní úrovni předkládají zevrubné zpracování přístupu ke zprostředkování kontaktu vězňů s vnějším světem. Výchozím předpokladem zachování práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života v pojetí Evropských vězeňských pravidel je úprava umístění a ubytování vězněných osob.⁴⁷ Pravidla styku s vnějším světem obsahuje úsek 24.1 až 24.12, který počíná nastavením rozsáhlé podpory komunikace vězňů s jejich rodinami a dalšími osobami. Návštěvy se organizují způsobem vedoucím k udržování a rozvíjení rodinných vztahů. Zprávy o zdravotním stavu blízkého příbuzného se vězni sdělují neprodleně, potažmo se o vážné zdravotní skutečnosti informují nejbližší příbuzní vězněné osoby. Povědomí o veřejných záležitostech vězni získávají předplacením a četbou tiskovin, poslechem rozhlasu nebo sledováním televizních přenosů. Porušení čl. 8 EÚLP konstatoval Evropský soud pro lidská práva ve věci Giszczak proti Polsku ze dne 29. listopadu 2011. Polské orgány odmítly bez přesvědčivých důvodů vydat vězni povolení k návštěvě dcery hospitalizované na jednotce intenzivní péče a následně nevyřídily adekvátně a včas žádost týkající se účasti na jejím pohřbu.

⁴⁷ EVP 17.1 Pokud je to možné, musí být vězni umístěni ve věznici co nejbližše jejich domova nebo místa jejich sociální rehabilitace. 18.1 Ubytování zajišťované pro vězně, zejména pak veškeré prostory určené pro spaní, musí respektovat lidskou důstojnost a co možná nejvíce potřebu soukromí a musí odpovídat zdravotnickým a hygienickým požadavkům s patřičným ohledem na klimatické podmínky, zejména s ohledem na plošnou výměru, počet metrů krychlových vzduchu, osvětlení, vytápění a větrání.

7 Právo podílet se na správě veřejných věcí

Ústavně zakotvené volební právo je základním principem vztahů v demokratické společnosti a představuje podstatnou složku integrace pro osoby omezené na svobodě výkonem trestu odnětí svobody. Právo volit zákonodárný sbor náleží dle čl. 18 odst. 3 Ústavy každému občanovi České republiky, který dosáhl věku 18 let. Čl. 19 Ústavy obsahuje předpoklady volitelnosti do obou komor Parlamentu a na základě následujícího čl. 20 další podmínky výkonu volebního práva, organizaci voleb a rozsah soudního přezkumu stanoví zákon. Sdělením čl. 54 odst. 2 Ústavy je přímá volba prezidenta republiky. Základní vymezení volby prezidenta předkládají čl. 56 až 58 Ústavy. Čl. 21 Listiny základních práv a svobod garantuje občanům České republiky aktivní a pasivní volební právo, tedy právo podílet se na správě veřejných věcí svobodnou volbou svých zástupců a právo na rovný přístup k voleným a jiným veřejným funkcím.⁴⁸ Volební právo je třeba vykládat ve smyslu interpretační klauzule obsažené v čl. 22 Listiny, což znamená vstřícně k právu volit a být volen.⁴⁹

Právo podílet se na správě veřejných věcí charakterizuje čl. 25 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Jedná se o právo každého občana podílet se na vedení veřejných záležitostí přímo nebo prostřednictvím

⁴⁸ Listina základních práv a svobod čl. 21 Občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců. Volby se musí konat ve lhůtách nepřesahujících pravidelná volební období stanovená zákonem. Volební právo je všeobecné a rovné a vykonává se tajným hlasováním. Podmínky výkonu volebního práva stanoví zákon. Občané mají za rovných podmínek přístup k voleným a jiným veřejným funkcím.

⁴⁹ Nález Ústavního soudu IV. ÚS 275/96 ze dne 15. 10. 1996 (paralelní citace N 104/6 SbNU 249).

svobodně volených zástupců, volit a být volen v pravidelných volbách, jež se budou konat na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva, tajným hlasováním zabezpečujícím svobodu hlasování a vstoupit za rovných podmínek do veřejných služeb své země. Ustanovením čl. 3 Dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o lidských právech se smluvní strany zavázaly konat v rozumných intervalech svobodné volby s tajným hlasováním za podmínek, které zajistí nezávislé vyjádření názorů lidu při volbě zákonodárního sboru. Uvedený závazek je aplikovatelný na volené sbory, které jsou nadány pravomocí originární právo tvorby. Evropský soud pro lidská práva svou rozhodovací praxí vřazuje pod dané ustanovení právo volit a právo být volen, přičemž co do právního nastavení podmínek výkonu aktivního volebního práva a podmínek volitelnosti přisuzuje smluvním státům širokou míru uvážení. Přípustným shledal zákaz kandidatury některých úředníků, příslušníků policie, ozbrojených sil a tajných služeb či osob spjatých s komunistickým režimem, za přípustnou podmínku volitelnosti také označil znalost úředního jazyka.⁵⁰ Listina základních práv Evropské unie přiznává každému občanovi Unie v souladu s čl. 39 právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu a čl. 40 právo volit a být volen v obecních volbách v členském státě, v němž má bydliště, za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu.

Součástí právního řádu ČR jsou zákony upravující podmínky voleb, mezi které patří zákon č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 247/1995 Sb.,

⁵⁰ MOLEK, P. a ŠIMÍČEK, V. *Soudní přezkum voleb*. Praha: Linde Praha, a. s., 2006, s. 52 až 66.

o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 275/2012 Sb., o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Právo volit na území České republiky do Evropského parlamentu se v souladu s § 5 odst. 1 zákona o volbách do Evropského parlamentu týká každého občana České republiky, který alespoň druhý den voleb dosáhl věku 18 let, rovněž občana jiného členského státu při splnění další podmínky spočívající ve vedení v evidenci obyvatel po dobu nejméně 45 dnů. Překážkami ve výkonu volebního práva jsou podle § 5 odst. 2 zákona o volbách do Evropského parlamentu stanovené omezení osobní svobody z důvodu ochrany zdraví lidu a zbavení způsobilosti k právním úkonům. Předpoklady pro zvolení poslancem Evropského parlamentu udává § 6 odst. 1 zákona o volbách do Evropského parlamentu. Obměnou proti podmínkám aktivního volebního práva je dosažení věkové hranice 21 let a přetrvávající právo být volen do Evropského parlamentu u občana jiného členského státu. Ustanovení § 28 odst. 2 písm. c) zákona o volbách do Evropského parlamentu zaručuje, že obecní úřad do seznamu voličů zanesou osoby, které v jeho obvodu pobývají v místě výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon o volbách do Parlamentu České republiky v § 1 odst. 7 voličem určuje státního občana při dovršení věku 18 let alespoň druhý den voleb. Dané překážky ve výkonu volebního práva v § 2 zákona o volbách do Parlamentu ČR jsou totožné s ustanovením zákona o volbách do Evropského

parlamentu. Předcházející zákon č. 54/1990 Sb., o volbách do České národní rady mezi překážky výkonu volebního práva řadil taktéž skutečnost výkonu trestu odnětí svobody. Ustanovení § 4 zákona o volbách do Parlamentu ČR zmiňuje zapsání voličů ve stálých či zvláštních seznamech. Zvláštní seznam vede dle § 6 odst. 1 písm. c) tohoto zákona místně příslušný obecní úřad pro voliče, kteří nemohou z důvodu výkonu trestu odnětí svobody volit ve volebním okrsku, v jehož stálém seznamu jsou zapsáni. Hlasování probíhá přímo ve věznici ve spolupráci s okrskovou volební komisí, v jejímž územním obvodu se věznice nachází. Činnost volební komise doprovázejí zvýšená bezpečnostní opatření za účelem předcházení událostem narušujícím průběh voleb. Poslancem Poslanecké sněmovny může být na základě § 25 zákona o volbách do Parlamentu ČR zvolen každý občan při dovršení věku 21 let alespoň ve druhý den voleb, který nebyl ve dnech voleb zbaven způsobilosti k právním úkonům. Věková hranice potřebná pro zvolení senátorem je § 57 zákona o volbách do Parlamentu ČR předepsána na 40 let. Úprava zákona o volbě prezidenta republiky přejímá prvky již uvedené v souvislosti se zákonem o volbách do Parlamentu České republiky. Zákony o volbách do zastupitelstev krajů a do zastupitelstev obcí shodně zcela vylučují výkon aktivního i pasivního volebního práva v případě omezení osobní svobody z důvodu výkonu trestu odnětí svobody. Přípravovaný volební zákoník spojuje právní úpravy všech druhů voleb do jednoho právního předpisu. Dostupný věcný záměr tohoto zákona ruší překážku aktivního volebního práva do zastupitelstev krajů a obcí pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, ovšem nadále ponechává stávající překážku volitelnosti. Organizací a průběhem voleb ve věznicích se zabývají nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky.

Evropská vězeňská pravidla zahrnují podporu volebního práva pod úsek označený styk s vnějším světem. Konkrétní pravidlo 24.11 přikazuje vězeňské správě zajistit účast vězňů ve volbách a referendu, pakliže není toto právo omezeno národní legislativou. V oblasti práva na svobodné volby je považován za přelomový rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci Hirst proti Spojenému království ze dne 6. října 2005. Britský státní občan John Hirst byl uznán vinným z neúmyslného zabití a odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody. Nebyl propuštěn ani po uplynutí doby umožňující podmíněné propuštění. Stěžovatel se obrátil na vnitrostátní soud s žádostí o zrušení ustanovení zákona zakazujícího vězněným osobám volit v komunálních a parlamentních volbách. Soud jeho návrhu nevyhověl s poukázáním na fakt, že se jedná o rozhodnutí Parlamentu, na jehož základě ztrácejí odsouzení po dobu výkonu trestu právo ovlivňovat způsob, jakým je země řízena, neboť spácháním trestného činu pozbývají morální autoritu nutnou k hlasování. Posléze byla soudem odmítnuta žádost o povolení podat odvolání a následovalo předložení stížnosti Evropskému soudu pro lidská práva, ve které stěžovatel namítal přestoupení čl. 3 Dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o lidských právech. Senát dospěl k závěru, že absolutní zákaz volit postihující odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody je nepřiměřený, tedy nespadá do rámce přijatelné míry uvážení jednotlivých států. Soud konstatoval porušení čl. 3 Dodatkového protokolu.

8 Působení Vězeňské služby a ostatních profesí ve vězeňství

Z podstaty systému vězeňství vyplývá bezprostřední vliv Vězeňské služby na právní postavení osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Vězeňská služba České republiky je správním úřadem, který se zřizuje za účelem zajištění výkonu trestu odnětí svobody na základě § 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZVSJS“). Jedná se o ozbrojený bezpečnostní sbor řízený generálním ředitelem, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Mezi stěžejní úkoly Vězeňské služby vymezené v § 2 ZVSJS náleží odpovědnost za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu trestu odnětí svobody, soustavné působení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím programů zacházení s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění, poskytování zdravotních služeb ve vlastních zdravotnických zařízeních, v případě potřeby zabezpečení zdravotní služby u mimovězeňských poskytovatelů a prověřování trestných činů osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Dodržování povinností příslušníka Vězeňské služby⁵¹ má podstatný vliv na naplňování práv odsouzených charakterizovaných jednotlivými kapitolami.

⁵¹ Zákon o Vězeňské službě a justiční stráži § 6 odst. 1 a 2 Příslušník je povinen jednat s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody vážně a rozhodně, respektovat jejich práva a zabránit krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami i mezi nimi navzájem. Při provádění služebních zákroků a úkonů je příslušník povinen dbát cti a důstojnosti osob, s nimiž jedná a nepřipustit, aby těmto osobám vznikla bezdůvodná újma a aby případný zásah do jejich práv a svobod překročil míru nezbytnou k dosažení účelu sledovaného zákrokem či úkonem.

Oprávnění k podávání stížností a žádostí orgánům Vězeňské služby představuje prvotní mechanismus k ochraně práv vězňených osob. ZVTOS v 26 odst. 1 určuje stížnosti a žádosti všeobecným prostředkem k uplatnění práv a oprávněných zájmů odsouzených. Dále výslovně cituje možnosti užití stížností proti konkrétním rozhodnutím Vězeňské služby. Na základě § 36 odst. 2 ZVTOS může odsouzený proti rozhodnutí ředitele věznice o povinnosti nahradit další náklady do tří dnů od oznámení podat stížnost, o níž rozhoduje generální ředitel nebo zmocněný zaměstnanec Vězeňské služby. Obdobu uvádí § 39a odst. 2 ZVTOS ohledně rozhodnutí o povinnosti nahradit škodu na majetku státu. Základní ustanovení o stížnosti proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu a proti rozhodnutí o zabrání věci obsahuje § 52 ZVTOS. ŘVTOS v § 59 doplňuje náležitosti stížnosti proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu a v § 60 předvídá rozsah přezkumu a varianty rozhodnutí ve formě zamítnutí stížnosti, změny či zrušení uloženého kázeňského trestu. Interní stížnostní systém upravuje nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 70/2009 o vyřizování stížností a oznámení. V souladu s vnitřním předpisem provádí prošetřování přijatých stížností oddělení prevence a stížností v jednotlivých věznicích. Obecný princip ovládající řízení zamezuje způsobení újmy stěžovateli v důsledku podání stížnosti. Anonymní stížnosti se zpravidla odkládají bez provedení šetření a dalších opatření, pokud nejsou obsahem závažné skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu. Třicetidenní lhůta pro vyřízení stížnosti se za určitých okolností prodlužuje na šedesát kalendářních dnů ode dne doručení. Při opakování stížnosti bez uvedení nových skutečností se přezkoumává řádnost prošetření původní stížnosti. Následné stížnosti nezahrnující nové skutečnosti se

pouze založí ke spisu bez dalšího šetření. Na úrovni generálního ředitelství působí odbor kontroly a odbor zdravotnické služby. Odbor kontroly metodicky řídí, kontroluje a koordinuje činnost samostatných referátů prevence a stížností. Do působnosti odboru zdravotnické služby spadá prošetřování stížností na zdravotní péči.

Pro soudní přezkum rozhodnutí Vězeňské služby je významný rozsudek Nejvyššího správního soudu⁵² udávající pravomoc soudů ve správním soudnictví k rozhodování o žalobách proti rozhodnutím Vězeňské služby. Žalobce se domáhal přezkoumání rozhodnutí o uložení kázeňského trestu u Krajského soudu v Ostravě, který věc postoupil Městskému soudu v Praze. Žalobce napadl usnesení o postoupení věci kasační stížností. Nejvyšší správní soud uznal kasační stížnost za důvodnou a zabýval se posouzením věcné a místní příslušnosti soudu při rozhodování o žalobách proti rozhodnutím o uložení kázeňského trestu odsouzenému. V rozhodnutí zohlednil nálezn Ústavního soudu,⁵³ jímž byl zrušen § 76 odst. 6 ZVTOS, který ze soudního přezkumu vylučoval rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení. Zákonodárce reagoval novelizací § 52 odst. 4 ZVTOS, podle jehož stávajícího znění se lze domáhat soudního přezkumu rozhodnutí o uložení taxativně ustanovených kázeňských trestů v rozsahu totožném s řízením o přestupku. Současně však ponechal v nezměněné podobě § 76 odst. 5 ZVTOS, který stanovuje příslušnost okresního soudu k rozhodování o žalobách proti

⁵² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 12. 2012 číslo jednací 8 As 48/2012 - 50 publikován ve Sb. NSS č. 5/2013 pod číslem 2805.

⁵³ Nález pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 32/08 ze dne 29. 9. 2010 (paralelní citace 341/2010 Sb., též N 204/58 SbNU 809).

rozhodnutím Vězeňské služby. V rozsudku Nejvyšší správní soud dovodil, že uložení kázeňského trestu je vrchnostenským aktem orgánu veřejné moci v oblasti správního trestání. Deklarovaná rozhodnutí dotýkající se základních práv a svobod jedince postihují veřejné subjektivní právo a nikoliv záležitosti soukromoprávní povahy, čímž je dána pravomoc správních soudů. Okresní soudy nemohou být věcně příslušné k projednávání daných věcí, neboť ve správním soudnictví jednají a rozhodují krajské soudy a Nejvyšší správní soud. Místní příslušnost v případech kázeňské odpovědnosti odsouzených je odvozena od samostatné rozhodovací pravomoci ředitele věznice nebo zmocněného zaměstnance Vězeňské služby, je tedy dána sídlem věznice, neboť se jedná o správní orgán, který ve věci vydal rozhodnutí v posledním stupni.

Ve věznicích působí Vězeňská duchovní služba tvořená sborem vězeňských kaplanů, kteří jsou zaměstnanci Vězeňské služby. Právo na poskytování duchovních služeb garantuje § 20 ZVTOS. Církev se podílí na naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody zejména konáním bohoslužeb, edukační činností, individuálními rozhovory s odsouzenými a přípravou odsouzených k jejich propuštění. Podle § 72 odst. 1 ŘVTOS zajišťují věznice vhodné prostory a podmínky pro bohoslužby a individuální duchovní služby. Podmínky pro poskytování duchovní služby osobám ve výkonu trestu odnětí svobody blíže stanoví nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 15/2011 o organizaci duchovní služby. Mezi zaměstnance Vězeňské služby, kteří se podílí na uskutečňování programu zacházení s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody, patří především vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci.

9 Kontrolní mechanismy se zaměřením na činnost Veřejného ochránce práv

Národním preventivním mechanismem se od počátku roku 2006 v souvislosti s přijetím Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení stal Veřejný ochránce práv. Postavení nezávislého orgánu posilujícího ochranu osob omezených na svobodě bylo koncipováno zákonem č. 381/2005 Sb., který novelizoval zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZVOP“). Podle důvodové zprávy vládního návrhu zákona měnícího právní předpis jsou osoby omezené na svobodě vystaveny zvýšenému riziku špatného zacházení, jemuž je nutné předcházet zavedením účinného kontrolního mechanismu naplňujícího kritéria funkční a institucionální nezávislosti, systematičnosti a sledování obecného hlediska důstojnosti nikoli pouhé formální zákonnosti.

Stávající znění zákona v § 1 vymezuje působnost Veřejného ochránce práv vztahující se taktéž na Vězeňskou službu a zařízení, v nichž se vykonává trest odnětí svobody.⁵⁴ V souladu s § 9 ZVOP jedná ochránce z vlastní iniciativy nebo na základě podnětu, který dle § 10 nesmí být podroben úřední kontrole. Pro účely šetření a návštěvy zařízení platí oprávnění ochránce udaná v § 15 a 16 ZVOP, jež zahrnují nahlížení do spisu, požadování součinnosti od zaměstnanců úřadů při zproštění mlčenlivosti a rozmluvu s osobami umístěnými

⁵⁴ Zákon o Veřejném ochránci práv § 1 odst. 3 Ochránce provádí systematické návštěvy míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí nebo v důsledku závislosti na poskytované péči, s cílem posílit ochranu těchto osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením.

v zařízeních bez přítomnosti jiných osob. Pokud úřad nepřijme dostatečná opatření k nápravě pochybení zjištěných při provedeném šetření, vydá ochránce na základě § 18 odst. 2 ZVOP závěrečné stanovisko obsahující určená opatření k nápravě. Při následném nesplnění povinnosti úřadu ochránce dle § 20 odst. 2 ZVOP vyrozumí nadřízený úřad a o svých zjištěních informuje veřejnost. Postup při provádění systematických návštěv v § 21a ZVOP předepisuje vypracování souhrnné zprávy včetně doporučení nebo návrhů opatření k nápravě s požadavkem na vyjádření příslušného zařízení ve stanovené lhůtě. Cílem působení ochránce v oblasti ochrany osob omezených na svobodě je prevence špatného zacházení a taktéž formulování a prosazování patřičných standardů zacházení. Prošetřováním individuálních stížností týkajících se postupu Vězeňské služby a podmínek ve věznicích se ochránce zabývá od zahájení činnosti v roce 2000. Nejčastěji se jedná o stížnosti proti zamítnutí žádosti o přemístění, poskytované lékařské péči, uložení kázeňského trestu, podmínkám pro uskutečnění návštěv a napadení ze strany ostatních odsouzených. Pravomoc ochránce vykonávat systematické návštěvy ve věznicích trvá od roku 2006. Systematické návštěvy probíhají podle předem sestaveného plánu, přičemž souhrnná zpráva z návštěv věznic pochází již z roku 2006.

Dozorem nad dodržováním právních předpisů při výkonu trestu odnětí svobody je dle § 78 ZVTOS pověřeno krajské státní zastupitelství, v jehož obvodu se trest vykonává. Oprávnění při provádění dozoru se vztahuje na prověřování příkazů a rozhodnutí Vězeňské služby, vydávání příkazů k zachovávaní předpisů platných pro výkon trestu a nařízení k propuštění nezákonně držené osoby, dále na uskutečňování návštěv ve věznicích a rozhovorů s odsouzenými, požadování

potřebných vysvětlení od zaměstnanců Vězeňské služby a nahlížení do spisů a dokladů. Rovněž je dána povinnost Vězeňské služby bezodkladně provádět příkazy státního zástupce. Zákonem č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů je působnost státního zastupitelství v oblasti dozoru nad dodržováním právních předpisů v místech, kde se vykonává trest odnětí svobody, zakotvena v § 4 odst. 1 písm. c). Přijímání a vyřizování podání posuzovaného podle obsahu se řídí § 16a tohoto zákona. Anonymní podání se prošetřuje za předpokladu, že obsahuje dostatečné údaje pro jeho prověření. Po splnění potřebných náležitostí přezkoumá státní zastupitelství důvodnost podání a ve lhůtě dvou měsíců od doručení vyrozumí podavatele o způsobu vyřízení včetně případných opatření ke zjednání nápravy. Následný přezkum vyřízení podání provádí nejbližší vyšší státní zastupitelství, jehož rozhodnutí v téže věci je konečné.

Podrobnou úpravu obsahuje pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 10/2012 o výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů v místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda. Předmětem dozoru čl. 1 stanoví dodržování právních předpisů uplatňovaných věznicí při výkonu trestu odnětí svobody a zároveň z předmětu dozoru výslovně vyloučí interní předpisy dozorovaného subjektu, vhodnost či účelnost jeho postupu či akty, které mají pouze povahu organizační, řídicí nebo hospodářskou. Metodami výkonu dozoru citovanými čl. 5 předmětného pokynu jsou prověrka nebo šetření. Při zjištění porušení právních předpisů vydá státní zástupce příkaz v souladu s čl. 8 pokynu. Informaci o nesplnění příkazu státní zástupce podle čl. 11 pokynu předá státnímu zastupitelství vykonávajícímu dohled nad činností dozorových státních

zastupitelství. Důležité teze pro postupy státních zastupitelství v oblasti dozoru a dohledu vyjadřuje metodický návod, který je přílohou uvedeného pokynu obecné povahy. Jedná se o zásady výkonu dozoru a zaměření dozoru v místech, kde se vykonává trest odnětí svobody.

Stížnostní systém v neposlední řadě doplňují samosprávné profesní komory a příslušné mezinárodní organizace. Zákon č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře, ve znění pozdějších předpisů udává povinnost profesních komor řešit stížnosti na výkon povolání svých členů. Postup odborného lékařského prošetření stížností je konkretizován jednotlivými disciplinárními řády komor. Již úvodem bylo citováno ustanovení § 34 ŘVTOS opravňující mezinárodní orgány a organizace k přijímání stížností a žádostí k uplatnění práv a oprávněných zájmů odsouzených. Ve věznicích se instalují uzamykatelné schránky, do kterých odsouzení v zalepených obálkách vhazují korespondenci adresovanou příslušným orgánům a organizacím, jež musí být neprodleně odeslána. Kooperace mezi Českým helsinským výborem a Vězeňskou službou je uskutečňována na základě nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 16/2007, kterým se vyhláší dohoda o realizaci a podmínkách spolupráce mezi Vězeňskou službou ČR a Českým helsinským výborem. Ochranu práv odsouzených dotváří požadavek přístupu k právnímu poradenství během výkonu trestu odnětí svobody. Právo na poskytování právní pomoci advokátem zaručuje § 26 odst. 3 ZVTOS. Důvěrnost telefonické komunikace odsouzeného s advokátem rozvíjí § 25 odst. 4 ŘVTOS a zřízení zvláštní místnosti pro rozhovory odsouzených s advokáty nařizuje § 34 odst. 7 ŘVTOS. Principy právního poradenství vymezuje úsek 23.1 až 23.6 EVP.

10 Návrhy na zefektivnění ochrany práv a oprávněných zájmů odsouzených

Důsledná ochrana práv a oprávněných zájmů osob ve výkonu trestu odnětí svobody včetně daných záruk je nezbytným předpokladem výkonu vězeňství zachovávajícího mezinárodní lidskoprávní standardy. Vnitrostátní právní úprava podmínek výkonu trestu odnětí svobody se postupně přizpůsobila evropským standardům včetně implementace velké části doporučení povahy soft law, za významné ovšem považují nedostatky aplikační praxe, které mohou přetrvávat i za podmínek ve své podstatě kvalitní právní úpravy. Základním rizikovým faktorem při prosazování řádného dodržování práv osob ve výkonu trestu odnětí svobody je podle mého názoru samotný charakter prostředí vězeňského systému, neboť věznice tvoří uzavřený, od vnějšího světa izolovaný systém, bez možnosti průběžných přímých vstupů zcela nezávislých osob zvenčí. Negativní roli sehrává i značná míra tlaku na profesionály, jejichž úkolem je v rámci práce s vězni zajišťovat ochranu jejich základních práv, ať se jedná o tlak způsobeným nedostatečným personálním či finančním zázemím anebo absencí systému průběžné odborné supervize.

Schopnost každého hájit svá práva je podmíněna objektivní možností i subjektivní schopností získat včasné a srozumitelné informace o rozsahu a východiscích ochrany daných práv. V případě ohrožení či porušení základních práv považují za zásadní možnost dobrat se včasné a srozumitelné porady, ideálně od osoby znalé správných právních postupů, neboť opožděná pomoc v případě fyzického napadání či nedostatečné zdravotní péče může mít nenapravitelné negativní následky. Reálná dostupnost právní pomoci pro osoby s nízkými příjmy a nižší informační gramotností je velmi

omezená i v běžné populaci, natož u osob ve výkonu trestu odnětí svobody, které ve vyšší míře limituje kromě izolovanosti od vnějšího světa i nedostačující vzdělání⁵⁵ a nedostatek finančních prostředků. Reálnou šanci na opatření včasné a efektivní odborné podpory mají téměř výlučně vězni udržující kontakt s advokáty, kteří je zastupovali již v trestním řízení a jsou jim k dispozici také pro následné konzultace a řešení problémů během výkonu trestu odnětí svobody. I v těchto případech komplikují efektivnost pomoci bariéry organizačně technické povahy, mezi něž náleží zaužívaný režim telefonického kontaktu vězněných osob se zastupujícím advokátem.⁵⁶ Vzhledem k praktickým problémům působeným požadavkem vedení jednotlivých věznic, aby telefonický rozhovor vězně se zastupujícím advokátem byl vždy iniciován a zahájen vězněm, by bylo vhodné výslovně legislativně upravit právo osob ve výkonu trestu odnětí svobody na telefonický styk s advokátem též z podnětu advokáta. Usnadnění telefonické komunikace vězněných osob s právními zástupci považují za významné zvláště z hlediska efektivnosti, neboť osobní návštěvy advokáta jsou časově i finančně náročné a písemný styk je příliš zdlouhavý.

Pro ochranu práv vězněných osob pokládám rovněž za podstatnou podobu výsledné právní úpravy systému bezplatné právní pomoci. Zákon o bezplatné právní pomoci, jímž by se

⁵⁵ Substandardní vzdělanostní strukturu vězeňské populace přehledně ilustrují statistické ročenky Vězeňské služby ČR dostupné za rok 2012 na http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistic%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202012.pdf.

⁵⁶ MANDÁK, V. *K telefonnímu styku odsouzeného ve výkonu trestu s advokátem*. Trestněprávní revue, 2008, č. 10. Dostupné z http://www.i-pravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/pd_2/art_5684/detail.aspx.

Česká republika měla přihlásit ke své odpovědnosti za zajištění právní pomoci pro osoby, pro něž je z objektivních důvodů nedosažitelná, nebyl přes dlouholeté úsilí pod záštitou Ministerstva spravedlnosti doposud přijat. Podle mého názoru by měl uvedený zákon upravovat taktéž dostupnost bezplatné právní pomoci pro vězněné osoby. Systém by měl být doplňován i dalšími prvky, mezi něž by mohl patřit mechanismus právních klinik garantovaných právními fakultami, v jejichž rámci pokročilí studenti práv pod odbornou supervizí svých pedagogů poskytují právní poradenství marginalizovaným skupinám populace, u nichž by jinak bylo dosažení právní pomoci v podstatě vyloučené. V případě vězněných osob by tato forma právního poradenství mohla mít z pochopitelných důvodů výlučně distanční formu písemného styku, nicméně pro detekování potenciálně závažných případů porušování práv vězněných osob by mohla být efektivní.

Co do stavu platné právní úpravy považuji za neúplnou zákonnou úpravu interního stížnostního mechanismu Vězeňské služby ČR, neboť nestanoví procesní postup ani formu vyřízení stížností. Za příležitou bych pokládala jednoznačnou úpravu vyřizování stížností vězněných osob na jednání spoluvězňů a na jednání dozorujícího personálu, které ohrožuje či porušuje jejich základní práva. Na základě analýzy dokumentů, které byly podkladem mé diplomové práce, se domnívám, že Česká republika přes nezpochybnitelný pokrok v ochraně práv vězněných osob jakožto smluvní strana relevantních mezinárodněprávních instrumentů ochrany lidských práv stále tenduje k bagatelizaci jednotlivých případů prošetřovaných mezinárodními institucemi a namísto důsledného prověření a řešení individuálních kauz se uchyluje k paušálnímu odkazování na systematické nástroje, které mají

porušování lidských práv v prostředí věznic zamezovat. Jakkoli nelze potřebu efektivních systémových opatření podceňovat, soudím, že jejich účinnost a smysluplnost lze prověřit právě pouze řešením konkrétních případů v praxi. Záměr plánovaného volebního zákoníku ruší překážku práva volit do zastupitelstev krajů a obcí pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, avšak ponechává v platnosti neodůvodněnou překážku pasivního volebního práva, přesto se jedná o důležitý posun v ochraně práv odsouzených a jejich zapojení do života společnosti.

11 Případové studie

Prvotním zdrojem případové agendy Českého helsinského výboru, z jehož činnosti na základě vlastních zkušeností vycházím, jsou písemná podání vězněných osob. Signifikantní problematiku přijímaných stížností představuje nedostatečná ochrana odsouzených před šikanou, jež spočívá v nedovoleném jednání zahrnujícím vyhrožování, udílení příkazů, krádeže věcí, vydírání, fyzické útoky a sexuální násilí. Klient byl dlouhodobě vystaven stupňujícím se formám šikany. Ačkoli se jednalo o odsouzeného, který svou charakteristikou vykazoval znaky možného objektu násilí, nebyla Vězeňskou službou přijata preventivní opatření k předcházení danému násilí. V následné fázi nebyla užitá vhodná opatření k zabránění stigmatizace a viktimizace oběti násilného jednání. Důsledkem podání stížnosti pracovníkům věznice bylo pouze dočasné umístění odsouzeného na krizové oddělení. Po opětovném zařazení zpět na původní oddíl se odsouzený pokusil o sebevraždu. Při hospitalizaci na psychiatrii prožíval úzkostné stavy z bezvýchodnosti deprimující situace. Posléze byl kázeňsky potrestán za sebepoškození. Český helsinský výbor předně přistoupil k podpoře žádosti klienta o přemístění z bezpečnostních důvodů a k zajištění odpovídající právní pomoci. Schválení žádosti o přemístění bylo klientem prozatímně shledáno dostatečným opatřením zabezpečujícím ochranu základních práv a oprávněných zájmů.

Četnou stížnostní oblast tvoří porušování práva na ochranu zdraví vězněných osob. Stížnosti odsouzených se týkají především nedostupnosti zdravotní péče, nevyhovujících podmínek ve věznicích v souvislosti se zdravotním stavem, nesprávného postupu lékařů, taktéž neuspokojivého zájmu

a odbornosti zdravotnického personálu či práva na získávání informací o svém zdravotním stavu. Klient během výkonu trestu odnětí svobody onemocněl cukrovkou, rovněž prodělal srdeční infarkt a cévní mozkovou příhodu. V důsledku nepostačujících finančních prostředků mu nebyla nadále poskytována odpovídající zdravotní péče a medikace. Český helsinský výbor si se souhlasem klienta vyžádal zdravotnickou dokumentaci, na jejímž základě nezávislý lékař zpracoval odborné vyjádření. Navazujícím postupem byl podán podnět k prošetření úrovně poskytované zdravotní péče odboru zdravotnické služby generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky. Výsledně byla přijata opatření k zajištění patřičné zdravotní péče.

Mezi dlouhodobou projektovou činností Českého helsinského výboru patří program Děti vězněných rodičů, který směřuje k posílení práv a postavení dotčených rodin. Hlavní aktivity zahrnují oslovení a výběr nových klientů, provádění individuálních konzultací, vyjednávání o zařazení dětí do projektu a uskutečňování asistovaných návštěv. Příprava projektu probíhá ve spolupráci se zaměstnanci Vězeňské služby, přičemž shodně definovaný cíl se zakládá na udržování rodinných vazeb spočívajícím v navazování a prohlubování kontaktu mezi dětmi a jejich rodiči. Prvotní předpoklad realizace asistované návštěvy reprezentuje vypracování vlastního plánu přípravy osobního setkání prostřednictvím jednotlivých konzultací a navázání kooperace s osobami pečujícími o dotyčné děti. Koncepce návštěv se sestává z klubových aktivit asistenčního týmu s dětmi, jež sledují zamýšlený záměr vzájemného seznámení všech zúčastněných a posléze získávání zpětných vazeb z předchozích setkání. Klient nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody za majetkovou trestnou činnost byl na vlastní

žádost zařazen do programu Děti vězněných rodičů. V předcházejícím období žil ve společné domácnosti s manželkou a synem, kteří ho ve věznici pravidelně navštěvovali. Během výkonu trestu odnětí svobody klient ovdověl a syn byl svěřen do pěstounské péče příbuzné osoby. Následně pěstounka zamezila styku otce se synem z důvodu vyhrocených rodinných vztahů. Klient se opakovaně pokoušel o korespondenční i telefonický kontakt se synem a pravidelně hradil stanovené výživné. Po oslovení Českého helsinského výboru byly zahájeny pravidelné konzultace týkající se přípravy asistované návštěvy. Pěstounka z počátku participaci odmítala, ovšem později se asistovaných návštěv taktéž účastnila. Klient vykazuje reálné předpoklady pro výchovu syna po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

12 Závěr

Problematika výkonu trestu odnětí svobody se neustále vyvíjí pod vlivem mezinárodních standardů i v souvislosti s pozorností věnované lidskoprávním otázkám na úrovni Evropské unie a jejích jednotlivých členských států. Zároveň se jedná o svého druhu uzavřený institucionalizovaný celek, který vykazuje specifickou rezistenci proti zavádění nových praktik, a to nejen v důsledku objektivních nedostatků v materiální oblasti. Za zásadní proto považuji postupné pozitivní formování standardů ochrany práv vězněných osob působením externích subjektů, mezi které patří Veřejný ochránce práv anebo specializované lidskoprávní organizace. Jakkoli je v pozitivněprávní rovině garantováno zajištění základních práv vězněných osob, naplnění litery zákona se v jednotlivých případech odlišuje výrazněji, než je tomu v oblastech podléhajících soustavné veřejné kontrole. Na základě vlastních zkušeností při přímém kontaktu s vězněnými osobami jsem rozpoznala trvající nedostatky v této oblasti, což mě vedlo ke snaze formulovat určitá opatření přispívající k efektivnější ochraně práv a oprávněných zájmů odsouzených, neboť se domnívám, že se jedná o zásadní podmínku pro naplnění samotného účelu výkonu trestu odnětí svobody. Domnívám se, že požadavky resocializace a reintegrace vězněných osob do společnosti nezůstanou výlučně formální proklamací pouze v případě zaručení práv vězněných osob v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Jednoznačným shledávám, že zachování lidské důstojnosti, co nejlepší úrovně psychického a fyzického zdraví a co nejméně přetrženého kontaktu s blízkými osobami jsou základními podmínkami pro návrat odsouzeného k životu mimo vězeňský systém.

Resumé

The legal status of sentenced to a term of imprisonment analyses selected areas of natural persons' fundamental human rights including the right to protection from torture, cruel, inhuman or degrading treatment, the right to protection of health and to free medical care, the right to be protected from any unauthorized intrusion into one's private and family life and the right to participate in the administration of public affairs through active and passive right to vote. The analyse is divided into theoretical and practical part, the first part focused on international as well as national legal and soft law norms, the second part based on the direct experience gained during my internship at the Czech Helsinki Committee, non-governmental human rights organization based in Prague since 1988.

Following the introductory chapter, explaining my motivation for choosing the subject of the thesis and my approach to selection of four individual areas of fundamental rights, the second chapter deals with basic historical background and evolution of legislation regulating service of imprisonment. First efforts to humanize imprisonment conditions date back to the early nineteenth century, continuously influenced by social changes during the First Czechoslovak Republic, war and post war years, communist totalitarian regime and during the years after return to democratic regime in 1989. The third chapter introduces legal norms generally governing the service of imprisonment conditions at national, international as well as European Union level, reminding of their systematic and mutual context. The chapter includes analyse of relevant soft law documents produced by international bodies – e.g. European prison rules

- because despite their legally non-binding character of recommendations these documents impact the interpretation and application of Czech legislation. The fourth chapter of the thesis focuses on the natural persons' right to protection from torture, cruel, inhuman or degrading treatment, introducing The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and The European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment with their monitoring mechanisms including the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) and its standards. Act No. 169/199 Coll., on Serving Term of Imprisonment and Regulation No. 345/1999 Coll., whereby the Rules of Serving Term of Imprisonment are issued stipulate basic legal conditions for the protection of prisoners against violence and humiliation at the national level. The fifth chapter of the thesis analyses the one's right to protection of health and the right to free medical care, again within the context of relevant international and national legislation. The imprisonment itself does not influence one's right to the equal access to the standard medical care and the scope of patient rights, of course with explicit legal exemptions caused by the nature of service of imprisonment. Imprisonment without adequate health care may in serious cases constitute a violation of the prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment thus the issue belongs to main issues of the CPT interest. The sixth theses chapter focuses on the one's right to be protected from any unauthorized intrusion into one's private and family life within the imprisonment context. Maintaining natural social bonds with the family and other social background is the important precondition of prisoners' social reintegration

after their release from prison. Elements of this practice form legal conditions set for prisoners placement in individual institutions, for correspondence, for phone usage, for visits of third persons in prison institutions, as well as for adoption of a package or money orders by prisoners from third persons. The seventh chapter analyses one of the fundamental political rights, right to vote in its active as well as passive component, as the possibility to participate at administration of public affairs may be seen as one of prisoners' reintegration preconditions. National legislation analyse introduces the legal limits of this participation during elections to the European Parliament, to the Czech Parliament, during presidential elections and during elections of Czech regional and municipal councils. Next two chapters deal with the institutional elements of the relevant monitoring and control system, with special emphasis on the Prison Service of the Czech Republic responsible for the compliance with legal conditions of imprisonment and on the Public Defender of Rights who deals with conditions in prisons and with the procedure of the Prison Service of the Czech Republic on the basis of individual complaints as well as on the basis of systematic visits. The tenth thesis chapter proposes several measures for more effective protection of rights and legitimate interests of persons serving terms in prison. The effective access of prisoners-victims of human rights violations to timely and quality legal help may be seen as one of the crucial elements. The eleventh chapter is practically oriented and introduces relevant case studies based on my individual internship at the eminent Czech non-governmental organization Czech Helsinki Committee that focuses on the protection of prisoners human rights on the long-term bases.

Použité prameny a literatury

Monografie

- Bajcura, L. Práva vězně. Praha: GRADA Publishing, spol. s r.o., 1999.
- Hendrych, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
- Horzinková, E., Novotný, V. Správní právo procesní. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2010.
- Hubálková, E. Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika. Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Praha: Linde Praha, a. s., 2003.
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Praha: Linde Praha, a.s., 2005.
- Jemelka, L., Pondělíčková, K., Bohadlo, D.: Správní řád. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.
- Kalvodová, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
- Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
- Koudelka, Z., Růžička, M., Vondruška, F. Zákon o státním zastupitelství s komentářem a judikaturou. Praha: Leges, 2010.
- Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. Základy penologie. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995.
- Molek, P. a Šimíček, V. Soudní přezkum voleb. Praha: Linde Praha, a. s., 2006.
- Nedorost, L. Vězeňství a správa vězeňství v ČR. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995.
- Pavlíček, V. a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl. Ústavní právo České republiky. Část 2. Praha: Linde Praha, a. s., 2004.
- Sládeček, V., Mikule, V., Syllová, J. Ústava České republiky, 1. vydání. Praha: 2007.
- Sládeček, V. Zákon o veřejném ochránci práv. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2000.

Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012.

Vopálka, V. a kol. Soudní řád správní. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2004.

Časopisecké prameny

Antoš, M., Drápal, J. Volební právo vězňů: zelená je teorie, šedý je strom života, Trestněprávní revue 2012, č. 10.

Biedermanová, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné?, Trestněprávní revue, 2013, č. 7-8.

Corradiniová, S. Rodina za plexisklem, Bulletin advokacie, 2012, č. 5.

Husseini, F. Kázeňské trestání odsouzených, Časopis pro právní vědu a praxi, 2010, č. 2.

Husseini, F. Vězeňství jako nový prostor pro správní soudnictví, Trestněprávní revue, 2013, č. 3.

Karabec, Z. Nové zákony o výkonu vazby a o výkonu trestu odnětí svobody, Právní rozhledy, 1994, č. 1.

Krutina, M., Valeš, F. Krátký pohled do českého vězeňství a na prostředky ochrany práv odsouzených vězněných osob, Bulletin advokacie, 2006, č. 10.

Kučera, V. Evropské vězeňské systémy, Právní rozhledy, 2002, č. 11.

Langášek, T. Ochrana před mučením a špatným zacházením. In Kokeš, M., Pospíšil, I. In dubio pro libertate. Úvahy nad ústavními hodnotami a právem. Pocta Elišky Wagnerové u příležitosti životního jubilea, Brno: Masarykova univerzita, 2009.

Mandák, V. K telefonnímu styku odsouzeného ve výkonu trestu s advokátem, Trestněprávní revue, 2008, č. 10.

Marečková, J. Kontrolní mechanismy dodržování práv vězněných osob, Trestněprávní revue, 2004, č. 9.

Mikule, V., Novotný, O. Vězeňství a právo, Právní rozhledy, 1998, č. 6.

Neubacher, F. Násilí mezi odsouzenými, *Trestněprávní revue*, 2009, č. 2.

Osmančík, O. K novému zákonu o trestu odnětí svobody, *Bulletin advokacie*, 2000, č. 1.

Repík, B. Lidská práva a závažné formy kriminality, *Trestněprávní revue*, 2006, č. 10.

Řezáč, F. J. Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců, příloha časopisu *České vězeňství*, 1995, č. 4/5.

Sotolář, A., Válková, H. Trestní spravedlnost na přelomu tisíciletí, *Právní rozhledy*, 1999, č. 12.

Svoboda, M. K soudnímu přezkumu rozhodnutí vydaných v kázeňském řízení proti odsouzenému, *Právní rozhledy*, 2011, č. 13.

Wintr, J. Vliv Evropské úmluvy na český ústavní pořádek, *Jurisprudence*, 2012, č. 7.

Právní předpisy

Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhl. pod č. 9/1996 Sb.).

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhl. pod č. 120/1976 Sb.).

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (vyhl. pod č. 120/1976 Sb.).

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhl. pod č. 209/1992 Sb.).

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhl. pod č. 143/1988 Sb.).

Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (vyhl. pod č. 96/2001 Sb.m.s.

Listina základních práv Evropské unie.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 275/2012 Sb., o volbě prezidenta republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 82/2006 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 16/2007, kterým se vyhlašuje dohoda o realizaci a podmínkách spolupráce mezi Vězeňskou službou ČR a Českým helsinským výborem.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 70/2009 o vyřizování stížností a oznámení.

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 15/2011 o organizaci duchovní služby.

Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 10/2012 o výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů v místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda.

Soft law

Doporučení Poradního shromáždění Rady Evropy 971 (1983) o ochraně zadržených osob před mučením a před krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením nebo trestáním.

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni.

Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům.

Výkladová zpráva k Evropské úmluvě o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Vysvětlující zpráva k Úmluvě o lidských právech a biomedicině.

Judikatura

Nález pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002.

Nález Ústavního soudu IV. ÚS 275/96 ze dne 15. 10. 1996.

Nález pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 32/08 ze dne 29. 9. 2010.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Giszczak proti Polsku ze dne 29. listopadu 2011.

Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci Hirst proti Spojenému království ze dne 6. října 2005.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 12. 2012, č.j. 8 As 48/2012 – 50.

Internetové zdroje

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, <http://databaze-strategie.cz/cz/ms/strategie/koncepce-rozvoje-ceskeho-vezenstvi-do-roku-2015>.

Kompendium úmluv, doporučení a usnesení Rady Evropy týkajících se penitenciární oblasti, <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/ke-stazeni-112/kompendium/>.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT): Standardy CPT - Podstatné části obecných zpráv CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2004 - Výňatek ze třetí souhrnné zprávy [CPT/Inf (93) 12], <http://www.cpt.coe.int/lang/cze/cze-standards.pdf>.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT): Standardy CPT - Podstatné části obecných zpráv CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2004 - Výňatek z druhé obecné zprávy [CPT/Inf (92) 3], <http://www.cpt.coe.int/lang/cze/cze-standards.pdf>.

Směrnice Světové zdravotnické organizace Health in prisons - A WHO guide to the essentials in prison health, http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0009/99018/E90174.pdf.

Statistická ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2012, http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202012.pdf.

Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství. Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, http://www.ochrance.cz/file-admin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf.

Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2012, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/_zprava-konecna-verze_.pdf.

Čtvrtá a pátá periodická zpráva České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy proti mučení a jinému krutému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání za období 2001 – 2009, schválená usnesením vlády ČR ze dne 21. prosince 2009 č. 1581, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/4-5-CAT_cz.pdf.

Závěrečná doporučení Výboru proti mučení po posouzení čtvrté a páté periodická zprávy České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy proti mučení a jinému krutému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Tx.pdf>.

Zpráva pro Vládu české republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a 21. až 24. června 2006, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Zprava_CPT_z_n_v_t_vy2006-cz.pdf.

Vyjádření vlády České republiky ke zprávě, kterou Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zpracoval pro vládu České republiky po návštěvě České republiky ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a 21. až 24. června 2006, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Vyjadeni_RkeZpr_v_CPT-2007-cz.pdf.

Zpráva pro Vládu české republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 25. března až 2. dubna 2008, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/report-cpt--czech-rep--2008-czech_.pdf.

Vyjádření vlády České republiky ke zprávě, kterou Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo

trestání zpracoval pro vládu České republiky po návštěvě České republiky ve dnech 25. března až 2. dubna 2008, <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/czech-response--cpt--2008- czech .pdf>.

Zpráva pro Vládu české republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 21. až 23. října 2009, <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Zprava-CPT-z-ad-hoc-navstevy-2009.pdf>.

Vyjádření vlády České republiky ke zprávě, kterou Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zpracoval pro vládu České republiky po návštěvě České republiky ve dnech 21. až 23. října 2009, <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/VYJADRENI-VLADY-2009-CZE.pdf>.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá právním postavením osob ve výkonu trestu odnětí svobody z pohledu vybraných oblastí jejich základních práv. Analyzovanými oblastmi jsou právo na ochranu před mučením, krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením, právo na ochranu zdraví a na bezplatnou zdravotní péči, právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a právo podílet se na správě veřejných věcí formou aktivního a pasivního volebního práva. Teorie zahrnuje i institucionální zajištění kontroly dodržování těchto práv a relevantní doporučení mezinárodních organizací. Prakticky zaměřená kazuistická část čerpá z přímých zkušeností diplomantky získaných v průběhu stáže u Českého helsinského výboru, nevládní neziskové organizaci pro lidská práva působící v Praze od roku 1988, založené z podnětu Mezinárodní helsinské federace.

Klíčová slova

trest odnětí svobody, CPT, Vězeňská služba, Veřejný ochránce práv

Title

The legal status of sentenced to a term of imprisonment

Abstract

This thesis deals with the legal status of persons serving prison from the perspective of selected areas of their fundamental rights. Analyzed areas include the right to protection from torture, cruel, inhuman or degrading treatment, the right to protection of health and to free medical care, the right to be protected from any unauthorized intrusion into one's private and family life and the right to participate in the administration of public affairs through active and passive voting rights. The theory includes institutional guarantees ensuring compliance with these rights and the relevant recommendations of international organizations. Practically oriented casuistic section of the thesis is based on the direct experience gained during authoress' internship at the Czech Helsinki Committee, non-governmental human rights organization based in Prague since 1988.

Key words

imprisonment, CPT, Prison Service, Public Defender of Rights